

TAJNI ZAČIN

ČASOPIS ZA
NEGOVANJE
DUHOVNE KULTURE

DRVO ŽIVOTA

BEZ STRAHA
RTNJEVA KUĆA

NARAVOUČENIJA

SREBRNA PLANINA
AKO JE DANAS POSLEDNJI DAN MOG ŽIVOTA

ZABORAVLJENA ARHITEKTURA BANATSKIH SOKAKA

DO, UT DES - RAZMENA
DAROVA IZMEĐU DRŽAVNIKA

U ČEMU SE OGLEDA SREĆA

SRBI NA TERITORIJI DANAŠNJE REPUBLIKE
SEVERNE MAKEDONIJE

LAŽI NA STEROIDIMA

CVEĆE OD MAJAKOVSKOG

POEMA MOJIM LJUBAVIMA

PRIČA O VILINOM KONJICU
SVETLOST I TAMA

BR0J 11

20
23

SADRŽAJ

- DRVO ŽIVOTA -
Nebojša Nikolić
- BEZ STRAHA -
Sacinandana Swami
- RTNJEVA KUĆA -
Prof.dr Mirko Kovačević
- NARAVOUČENIJA -
Dositej Obradović
- SREBRNA PLANINA - MULTIKULTULARNA SREDINA
OD ANTIKE DO SREDNJEG VEKA -
Gordana Gavrić
- AKO JE DANAS POSLEDNJI DAN MOG ŽIVOTA -
Nepoznat autor
- ARHITEKTURA BANATSKIH SOKAKA -
Mr Zoran Cvetković
- DO, UT DES - RAZMENA POKLONA IZMEĐU DRŽAVNIKA -
Momo Cvijović
- SRBI NEKAD I SAD NA TERITORIJI DANAŠNJE
REPUBLIKE SEVERNE MAKEDONIJE -
Mr Živorad Lazić
- U ČEMU SE OGLEDA SREĆA -
Nepoznat autor
- LAŽI NA STERIODIMA -
- Jevđenije Đokić
- CVEĆE OD MAJAKOVSKOG -
Nepoznat autor
- POEMA MOJIM LJUBAVIMA -
Dr Zorica Petrašinović
- PRIČA O VILINOM KONJICU -
Nepoznat autor
- SVETLOST I TAMA -
Dr vet.med Vladimir Terzin

Dragi prijatelji, imali smo danas nas dvojica malu raspravu oko aktuelnih pitanja koja nas kao narod zaokupljaju. Naravno, prijateljski bez "vađenja noževa" i bez svrstavanja.

Nije važno ko je kakva razmišljanja zastupao, ali evo ih: jedan je zastupao pomalo "konzervativni stav" – koji ne bi dao ništa, a drugi koji kaže da ima jedan ovozemaljski život i da bi voleo da ga bez tenzija proživi i da je sada više potrebna mudrost datog trenutka, a ne robovanje prošlosti.

Ko je u pravu – nismo do kraja sigurni, Bog će ga znati...

Originalnost svakoga od nas, dragi prijatelji, naše životne priče i iskustva čine bogatu riznicu čovečanstva. Naši životi pišu drame i iskustva svakoga pojedinačno, i ta dela se nalaze pohranjena u zajedničkoj zbirci. Mogli bi da posluže kao inspiracija svima koji žele da svoj život obogate iskustvima drugih.

Svakako, svako stečeno znanje donosi stanje preporoda. Više nismo u mestu, već se krećemo uzlaznim putem ispunjeni obnovljenom životnom energijom i iskustvom.

I baš kao što se sunčevi zraci probijaju da probude čitavu prirodu posle zimskog sna i omoguće joj da uđe u novi ciklus rađanja, u nama se rađa nova sila – sila mudrosti. Budi sve uspavano u nama da bismo mogli da uskočimo u sledeće životne avanture, da se prizovemo razumu, da pogledamo ogledalo naše duše, da podvučemo crtu i – da krenemo napred.

Osećate li – proleće nas lagano obuzima... Preporod prirode u ovom trenutku je oslobađajući, baš kao i unutrašnji poziv naše duše da porodimo Mudrost (rekli bismo: preko potrebnu), koja odzvanja u našem srcu prirodno ispunjenom Ljubavlju prema svemu onome što je dobro i lepo.

Svako ponovno rađenje, svaki početak ciklusa može da nas oslobodi opterećujućih misli i emocija, i da da našoj duši krila i sigurnost da možemo da doprinesemo svojom razboritošću riznici iskustva čovečanstva.

Šansu imamo, i u tome bi smo u vremenu koje nam je dato, dali doprinos trijumfu svetlosti nad tamom i ne zaboravimo: drvo ne može bez korena, ali se razlistava tek u dodiru sa svetlošću...

PS

Odgovori na sva pitanja naša, u prirodi leže...

Srdačno Vaši, Branislav Denis Božović i Dragan Đurić

A large, leafy tree stands in a field. A bicycle with a basket is leaning against its trunk. The background shows a body of water and distant hills under a clear sky.

DRVO ŽIVOTA

Nebojša Nikolić

Koncept Drveta Života i deset sefirota koji ga čine je osnovni kabalistički koncept, može se reći da je to esencija Kabale. Kaže se čak da njegovo shvatanje predstavlja ključ celokupne spoznaje. Ne postoji slobodnozidarski obred koji ne ukazuje na Drvo Života, ali je znanje među Braćom vrlo malo.

Drvo Života služi kao model za prikazivanje sveukupne stvarnosti i objašnjava sva stanja, radnje i osobine svega što postoji, i počevši od Boga i njegovih karakteristika, do materijalnog sveta, međusvetova između njih, kao i komplikovanih korelacija koje ih povezuju u jednu celinu.

Uopšteno govoreći, postoje tri glavna konteksta u kojima se drvo Života koristi. Prvi označava specifične osobine Boga kojima se on manifestuje i prikazuje u svetu. Jedino na taj način možemo da probamo da percipiramo Tvorca, iako je njegova suština apsolutno nepojmljiva i ne može se opisati mislima, rečima i emocijama. Drugi služi za opisivanje osobina ljudske Duše. Treći prikazuje deset strukturnih sila prirode i pet svetova koji čine celokupnu Stvarnost. Njih ne treba shvatati u kontekstu prostora i vremena, već kao različite nivoe razvoja svesti koji postoje između Boga i njegove Kreacije.

Osnovno kabalističko stanovište je da je svet stvoren i da se održava pomoću deset kanala Božanske energije ili „Božanskog izobilja“. To su deset sefirota koji čine Drvo Života i predstavljaju deset sila pomoću kojih je Bog stvorio svet i pomoću kojih svet funkcioniše.

Svaka od sefira ima mnogostruka značenja i u različitim kabalističkim tekstovima se označavaju na različite načine. Negde su predstavljeni brojevima, u Zoharu se za njih koriste termini sile, kanali, svetla, u drugima se povezuju sa deset reči ili izjava kojima je svet stvoren. Najčešće se nazivaju emanacijama, kreacijama stvorenim od Boga koji označavaju njegove specifične osobine.

Bog

Iako će o kabalističkom sagledavanju Boga detaljno biti govora u jednom od narednih poglavlja, pre objašnjenja Drveta Života moraju da se naznače bar osnovni koncepti o Bogu koje Kabala uči.

Bog je sve, ne postoji ništa što nije Bog i sve se dešava zbog toga što Bog tako želi. Kabala za Boga koristi i termin Ein Sof, što znači Beskrajan. On se ne može shvatiti, opisati ni zamisliti, i s njim se ne može povezati bilo koji koncept koji se koristi u materijalnom svetu. Jedini način na koji možemo da probamo da ga spoznamo jeste pomoću stvarnosti koju je kreirao. Samim tim što je beskrajan, ne može da se ograniči, već je On sam u okviru svog beskraja stvorio ograničenu kreaciju sa jednim ciljem da joj da svoju neograničenu ljubav, milost, dobrotu i izobilje. Čovek je bio krajnji cilj koji je Bog zamislio kada je počeo stvaranje sveta.

Stvaranje sveta

U Kabali se velika pažnja posvećuje izučavanju procesa stvaranja sveta, kako materijalnog tako i duhovnog.

Pre početka stvaranja postojala je samo beskonačna Božja volja.

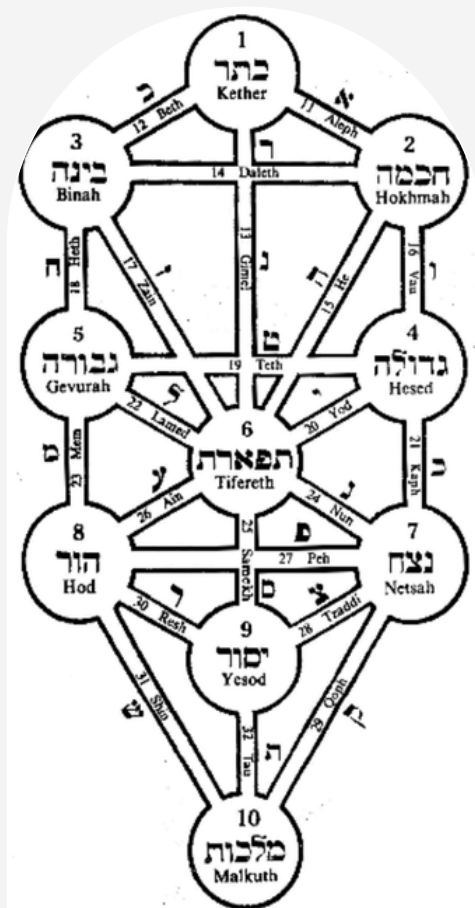
Na početku procesa se pojavila Misao stvaranja i Bog je odlučio da stvori Kreaciju da bi mogao da joj pruži svoju bezgraničnu ljubav. Kreacija je termin koji se u Kabali koristi kao sinonim za sve stvoreno, od čoveka, preko materijalnih i nematerijalnih svetova. Drugi naziv za Kreaciju koji se u Kabali koristi je Posuda za primanje Svetla. To je posle Misli stvaranja bio drugi korak. Bog je napravio Posudu koja će primati njegovu Svetlost.

Kako se to desilo? U beskraju svoje Svetlosti, Bog je u jednoj tački napravio „kontrakciju Svetla“, povukao svetlo iz nje da bi napravio prostor za Kreaciju. Tačka se zatim proširila i u nju je Bog počeo da pušta zrak Svetlosti. Došlo je do postepenog stvaranja deset nivoa Svetla koji su bili slika Boga. Ove tvorevine se nazivaju emanacije, a proces njihovog stvaranja emaniranje, termini koji se najčešće koriste kada se govori o sefirotima. To je Drvo Života koje predstavlja Prvobitnog čoveka, ili primordijalnog Adama. U jednom trenutku, Posuda nije mogla da izdrži toliki intenzitet Svetla i došlo je do njenog pucanja. To je veliki kabalistički trenutak koji se naziva cincum. Tada je od raspuklih delova posude nastao materijalni svet i to je ono što savremena nauka naziva Teorija velikog praska, a koju je Isak Lurija dao još u šesnaestom veku.

Jako je teško da se „logikom“ današnjeg modernog čoveka prihvati i razumeovaj proces, ali on predstavlja suštinu Kabale. Pojavljuje se u svakoj kabalističkoj knjizi, a navedeni termini su neizbežni u učenju Kabale.

Proces u kome je Bog stvorio materijalni svet, po Kabali, nije bio ni u jednom aktu, već kroz niz uzastopnih i postepenih događaja i odvijao se u četiri faze. Veoma je važno da Kabala proces stvaranja vidi kao dvosmeran put, pa ponovno spajanje Kreacije i Boga u kome čovek učestvuje kroz izgradnju i unapređenje sebe, je takođe deo stvaranja, tako da je svaki trenutak ljudskog života lekcija duhovnog razvoja i predstavlja stvaranje.

Iz trenutka u trenutak Bog iznova stvara svet. Kada bi samo na momenat prestao da šalje svoju energiju kroz deset sefirota, svet bi nestao. Cilj stalnog stvaranja je davanje dobre svetlosti u cilju njegove korekcije. Sve što se dešava je posledica Božje volje, od kretanja planeta do njihanja trave na vetru. Bog je kao ogroman kompjuter koji je u svakom trenutku sposoban da procesuiraj milijarde podataka i informacija odjednom. Patnja, sreća, zadovoljstvo, bol, tuga. Apsolutno sve potiče od Boga. Iako se nama nekada čini da se stvari dešavaju onako kako ne bi trebalo, to je zato što ne možemo u datom trenutku dobro da protumačimo poruku koja stoji iza toga.

Kabalisti veruju da se napornim radom na sebi, učenjem, ispravnim ponašanjem i uz pomoć kabalističkih alata, čovek može dovesti u stanje potpunog razumevanja značaja svakog trenutka. Jedan od osnovnih paradoksa u Kabali je da se sve dešava zato što je Bog tako odredio, a da sa druge strane čovek poseduje slobodnu volju da u svakom trenutku odluči o svojim postupcima! Bog šalje svoju energiju kroz deset energetskih kanala, a čovek je preuzima i kombinuje različite sefirote i na taj način se vrši komunikacija između ljudi i Boga.

Cilj proučavanja sefirota

Reč sefira, čija množina je sefirot, jeste višeznačna, ali se uglavnom prevodi kao safir i predstavlja verovatno najpoznatiju hebrejsku reč koju je Kabala uvela u nehebrejski svet.

Cilj proučavanja sefirota je da se prvo prepozna tih deset sila, zatim da se posmatra realnost kroz prizmu njihovog funkcionisanja i na kraju da se ispravno koristi njihova energija. Kabala uči kako da promenom sebe postanemo kanali za prenos božanske energije u materijalni svet i da pomoću energetske magije sefirota premostimo „gore i dole“.

Svet kakav trenutno postoji nije svet harmonije. Zato je zadatak svakog čoveka da pravilnim korišćenjem energije sefirota prvo koriguje sebe i na taj način doprinese popravljanju i napretku cele planete.

Izgled i struktura Drveta Života

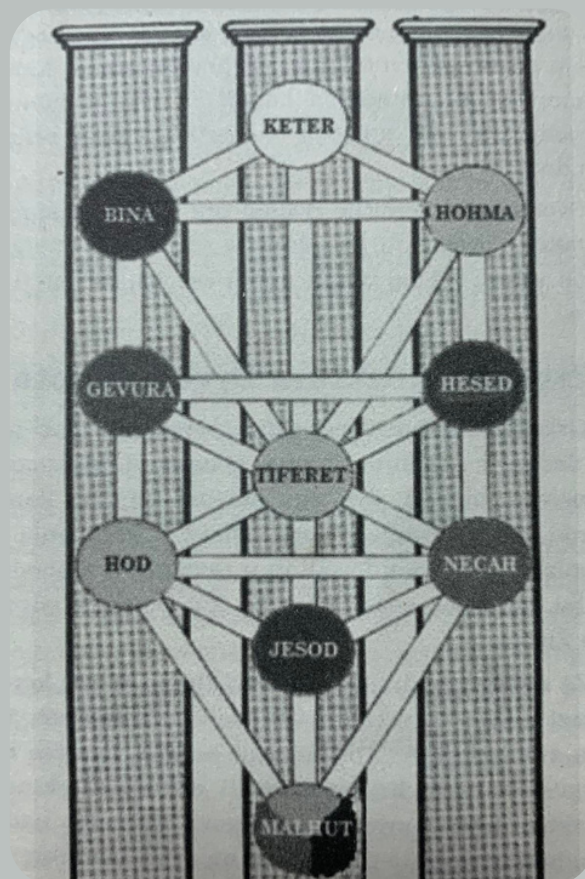
Drvo Života čini deset sefira poređanih u tri paralelne kolone, levu, desnu i srednju. Desna kolona je altruistična, davalачka, ekspanzivna, muška, dok levu kolonu, žensku, karakterišu osobine primanja, prosuđivanja, osude, snage i skupljanja. Srednja kolona harmonizuje ove dve i dovodi ih u ravnotežu.

Slobodno zidarstvo ima tri stuba, mudrost, snagu i lepotu, koji potpuno odgovaraju strukturi Drveta Života.

Za razliku od drveta u materijalnom svetu, koren Drveta Života se nalazi na vrhu, predstavljen najvišom sefirom, Keterom ili Krunom, a stablo i grane su okrenuti nadole. Kao što koren crpi hranljive materije, tako Kruna prima i nastaje direktno od beskrajnog Božanskog Svetla, provodeći njegovu energiju nadole. Sefiroti su međusobno povezani i utiču jedni na druge na veoma složene načine. To su dinamični sistemi koji su kako deo procesa stvaranja, tako i samostalni metafizički entiteti koji su sadržani u svakom obliku postojanja. Svaka sefira ima svoje karakteristične osobine koje moraju da se savladaju i usavrše u našem duhovnom razvoju. Zvuči i jeste izuzetno komplikovano, ali se bez poznavanja ovog kabalističkog koncepta ne može ući u dublje shvatanje i analizu sveukupne realnosti.

Drvo Života se može podeliti na tri gornje sefire: Keter, Hohma i Bina, zatim šest sefirota: Hesed, Gevura, Tiferet, Necah, Hod i Jesod, koje se zajedničkim imenom nazivaju Zer Anpin, i desetu sefiru koja prikazuje materijalni svet i zove se Malhut.

Nastaviće se...

BEZ STRAHA

Sacinandana Swami

Bio jednom jedan mali talas...
Odenut suncem u radosnom sjaju.
Nakon dugog veselog plesa
Odjednom je ugledao zastrašujući prizor:
Oluju kako se diže
I talase kako udaraju o stenovitu liticu.

Isprva se činilo da žele skočiti visoko i pobeći
No tada su se neizbežno i bespomoćno
Pretvorili u belu penu, nestajući u boli.
Da li bi se trebao okušati i okrenuti
I uteći prema otvorenom moru?

Odjednom se činilo da čitav okean, nekada toliko ljubazan
Kreće u zaveru protiv njega
Te ga silovito gura u taj beli metež.

Plakao je tražeći pomoć kao nikada do tada
Dok se drugi, veći talas nije dokotrljao do njega:
„Šta se događa, brate moj” upitao je.

„Pogledaj ispred sebe, osuđeni smo na smrt
Baš poput ljudi u brodolomu.”

„Nisi u pravu” nasmešio se veći talas.
„Zar ne vidiš – ti nisi talas
Već uvek i zauvek delić okeana!”

Tada se i mali talas malo zamislio:
Svi, i talasi baš kao i ljudi, nikada ne umiru
Već ostaju delići Onoga koji se nikad ne menja
Iako će promeniti oblik mnogo puta.

Zato nastavi bez straha!

The background of the entire page is a photograph of a mountainous landscape. In the foreground, a steep, rocky mountain slope is visible, covered with patches of green grass and small shrubs. The slope descends towards the right. In the background, a series of rolling hills and valleys are visible, with some areas appearing to be forested and others more open. The sky is a clear, deep blue, suggesting a clear day. The overall tone of the image is serene and natural.

RTNJEVA KUĆA NA KOPAONIKU

Prof.dr Mirko Kovačević

RTNJEVA KUĆA NA KOPAONIKU

Tekst o planinarskom domu "RTNJEVA KUĆA" na Kopaoniku nastao je kao reakcija jednog od projektanata i graditelja, tadašnjeg studenta arhitekture Mirka Kovačevića, na prilog objavljen u listu POLITIKA dana 03. februara 2012.g. u dodatku „MOJA KUĆA“ od strane Mirjane Nikić.

Želja arhitekta prof.dr Mirka Kovačevića je da se potpuno osvetli istina o izgradnji čuvenog planinarskog doma.

Poštovani uredniče,

U dodatku „MOJA KUĆA“ 3. februara štampali ste tekst i fotografije o planinarskom domu, sada hotelu „RTANj“ na Kopaoniku autora Mirjane Nikić. Kako je u delu teksta koji se odnosi na početak nastajanja planinarskog doma, sada hotela, izneta nepotpuna i delom netačna informacija, a ima još živih učesnika tog početka, odlučio sam da Vam dostavim ovaj tekst i priloge, kako bi mogli, ako nađete da je to interesantno za širi krug čitalaca, da objavite tačnu informaciju i foto priloge.

Sredinom XX veka studenti tehnike imali su svoje planinarsko društvo koje je osnovano 1947. godine i dobilo naziv „Rtanj“ po poznatoj planini u istočnoj Srbiji. Budući inženjeri građevine, arhitekture, elektrotehnike, mašinstva i tehnologije organizovali su planinarske ture po čitavoj Jugoslaviji, osvajali vrhove, takmičili se družili, pevali i pri tom boravili u raznim planinarskim domovima. U to vreme, da potsetim, nije bilo televizije i kafića, a ispred zgrade tehničkih fakulteta u Bulevaru kralja Aleksandra samo ponekad je bio parkiran neki automobil. Godine 1957. među planinarima, budućim inženjerima, rodila se ideja da izgrade svoju planinarsku kuću. Na moj predlog izabran je Kopaonik na kome je u to vreme postojalo samo nekoliko objekata: planinarski dom „Olga Dedjer“, mali vojni dom i jedna baraka. Uprava društva, na čijem čelu sam ja tada bio, kao predsednik, organizovala je akciju prikupljanja novčanih sredstava i materijala nazvanu „zrno po zrno“. Od nekoliko građevinskih preduzeća dobijena je prilična količina građevinskog materijala a od Uprava nekoliko tehničkih fakulteta i manja novčana pomoć. Studenti arhitekture (Feliks Bajlon, Radmila Ignjatijević i moja malenkost) napravili su idejno rešenje i izradili projekat. U leto 1958. godine organizovana je radna akcija članova za kopanje temelja i sakupljanje kamena. Angažovano je nekoliko „majstora“ iz okolnih sela koji su znali sve da rade, od vađenja kamena i zidanja do pravljenja i ugradnje prozora od drveta. U jesen, kada je gradnja već odmakla, od Rektorata beogradskog Univeziteta dobijen je salonit skinut sa nekog privremenog objekta i kuća je pokrivena. Za završne radove, krećenje i farbanje, organizovana je takođe akcija desetak dana pred otvaranje koje je obavljeno 29. novembra iste godine. Zvaničan naziv objekta bio je „Seljina kuća pod Karamanom“ budući da je to bilo vreme kada su ovakvi objekti po pravilu nosili imena narodnih heroja. Jedan od studenata tehnike, narodnih heroja, bio je i Slobodan Princip Selja koji je poginuo tokom rata. Merenjem je utvrđena kota praga – 1761 m. – pa je napravljen i prvi pečat kuće, što je uobičajeno za planinarske objekte. Kuća nije bila velika, bilo je u njoj mesta za najviše dvadesetak duša. U prizemlju je imala tri prostorije, dve manje – antre i kuhinju – i jednu veću za boravak sa ognjištem i stepenicama za galeriju. Na galeriji se spavalo. Nekoliko godina kasnije, trudom Slobodana Mitrovića i još nekoliko članova društva, kuća je proširena sa dve manje prostorije, prvo jednom u prizemlju koja je potom dobila i sprat. Ova kuća i danas postoji u jezgru hotela „RTANJ“.

A close-up photograph of several bright yellow tulips in bloom, set against a clear, deep blue sky. The flowers are in various stages of opening, with some showing the characteristic tulip shape and others more fully unfurled. The background is slightly blurred, emphasizing the sharp details of the foreground flowers.

NARAVOUČENIJA

Dositej Obradović

1. Srećna je zemlja koja se oko škola složi.
2. Što god vidimo da prosvećeni ljudi tvore na opštu korist, tvorimo i mi koliko možemo.
3. Navikavajmo mladež na dobro, od toga sve zavisi...
4. Nek se ne uzda jedan narod da će do prosvećenog razuma doći ako mu žene u prostoti i varvarstvu ostaju...
5. Nema gorih ljudi od onih koji se protive prosvećenju i obrazovanju naroda. Takvi, da mogu, i sunce bi ugasili...
6. Učen i razuman čovek svagda se uči i svagda zna da i dalje malo zna.
7. Moja će knjiga biti za svakoga, koji razumeva naš jezik i ko čistim i pravim srcem želi um svoj prosvetiti, i narave poboljšati...
8. Zao čovek traži uzrok da učini zlo, a kad ne može da ga nađe, a on i tako čini što je naumio.
9. Razuman se hrani da živi, a bezuman bi rad živiti samo da se hrani i goji.
10. Blažen je i bogat samo onaj koji za dobro čitavog društva radi i posle sebe lepo ime ostavlja.

11. Svako se lakomi na lepu ružicu, a kako uvene, i ne obazire se na nju, baca je pod noge.
12. Od dobrih ćeš se dobru naučiti: ako li se među zle pomešaš, izgubićeš i ono što imaš uma...
13. Neučen ne može da trpi nauku, jer zna da će, kako nauka dođe, sva vlast koja je na sujeverju osnovana i utvrđena propasti. Mrak beži strmoglavu pred suncem.
14. Karakter čoveka po besedi se poznaje.
15. Vlast i lepe nauke podobne su živome srebru koje čine čudesa u iskusnim rukama, a može učiniti i velika zla u neiskusnim...
16. Blago vami...ako voljete mudrost i nauku, zašto ovo su darovi božiji najmnogoceniji...
17. Bogu je najbliži onaj kojim razum upravlja...
18. Ko uči pravila mudrosti samo zato da se nerazumnim smeje i ruga, i da ih osuđava, a ne da sam bolji bude, taj se lud rodio, ludo živi, i ludo će umreti
19. Oni koji nemaju u glavi vrlo često misle da su mudriji nego drugi.
20. Ko mnogo govori obično malo misli i rasuđuje, a i ono što misli sve mu je nepostojano i zamršeno; jezik mu pred pameću trči, niti je kadar dati sebi vremena da rasudi o onom što misli reći.
21. Dostojanstvo razumnog čoveka sastoji se u razumnoj i prosvećenoj vrlini, a ne u slepoj gluposti.
22. Ko Bogu nije zahvalan na daru postojanja, života i razumnosti, pokazuje da je svega toga nedostojan. Ko nikom nije zahvalan na slatkoj ljubavi i prijateljstvu, pokazuje da niti koga ljubi, niti ga ko ljubi, a čemu takav život? No, hvala neka je Bogu, ovakvih čudovišta je malo.
23. Zdravi razum i pronicljivo rasuđivanje blagorodan je i prekrasan dar Božiji, o kojem smo dužni dok smo god živi da se staramo i dovodimo ga do savršenstva, i bez njega ne treba ni što misliti niti tvoriti.
24. Prava ljubav ne može biti bez poštovanja, a istinskog poštovanja nema bez vrlina. A vrlina iziskuje zdravi prirodni razum koji, kad se još s naukom sjedini, onda sastavlja onaj božanstveni venac koji krasi i uvenčava razumnu dušu.
25. Treba slušati šta i naši neprijatelji o nama govore i gde treba popraviti se.

26. Velikoj duši i od samog neprijatelja istina je draga, a slabi um ni od prijatelja neće da primi

27. Pogreške bližnjih valja zaboravljati, jer smo svi pogreškama podložni, a dobro učinjeno nikada. Nemoj ništa počinjati ni preduzimati, pre nego dovoljno ne rasudiš i dobro ne saznaš kakva će čemu posledica biti. Posledica ne samo ovoga privremenoga i kratkoga vremena života, no i same večnosti. Ne reci ništa čega se možeš zastideti, ne učini ništa zbog čega se možeš pokajati.

28. Ko nejma ni prijatelja ni neprijatelja, taj nejma u sebi ništa valjana.

29. Onde se ljudi najbolje poznadu kad imadu šta među sobom deliti.

30. Oko lukavoga gleda samo na zlo, a dobro ne upaža.

31. Nepostojan čovek upotrebljava svoje prijatelje kao haljine. Nova moda, novo odelo, nova sreća, novi prijatelji.

32. Ko u sebi svoje spokojstvo ne nahodi, mučno će ga gdi dalje naći.

33. Nije dosta imati lepe vrednosti i sposopstva; valja znati dobro s njima upravljati.

34. Valjalo bi da ljudi vesma ljube pravdu; zašto niko nije rad da mu biva nepravda.

SREBRNA PLANINA

MULTIKULTURALNA SREDINA OD
ANTIKE DO SREDNJEG VEKA

Gordana Gavrić

Istorijski okvir

Kopaonik ili Srebrna planina kako se naziva u istorijskim izvorima (Pančićev vrh 2017 m) od davnina je bio poznat po svom rudnom bogatstvu posvedočenom brojnim arheološkim lokalitetima i mikrotoponimima, kao i samim imenom planine u delima geografa i putopisaca. Imenovanje Kopaonik prvi put se pojavljuje u XII veku, u Hrisovulji velikog župana Stefana Nemanje Manastiru Studenica, dok se ostaci starog rudarenja i metalurgije na osnovu arheoloških artefakata mogu pratiti gotovo dva milenijuma unazad.

Iako rudarske aktivnosti sežu duboko u prošlost, rudarstvo i metalurgija svoj pravi uzlet doživljavaju tek nakon uspostavljanja rimske vlasti na Balkanskom poluostrvu tokom 1. veka nove ere. U tom periodu kopaonički rudnici pripadaju Ibarskom rudarskom domenu čiji se upravni centar Municipium Dardanorum, nalazi na teritoriji današnje Sočanice. U administrativnoj podali Carstva Kopaonik se našao u graničnom području tri kasnoantičke provincije, Mezije Prime, Mediteranske Dakije i Dardanije u kojoj se kopalo srebro sa olovom i zlatonosno srebro, uz eksploataciju ruda gvožđa, bakra i žive.

U Dardaniji se u blizini već poznatih ili tek osnovanih naseobina zasnivaju novi urbani centri koji se iz ekonomskih razloga povezuju novim putevima. Jedan od njih, možda i najznačajniji, Via metallica, presecao je rimsku provinciju Gornju Meziju, pružajući se u pravcu sever-jug. Privrednu klimu ovog područja slikovito je ilustrovao rimski pravnik Saturnin koji je živio u II veku a koji je govoreći o rimskim provincijama istakao da je Mezija provincija rudarstva, kao što je Afrika zemlja žita.

Uspostavljenu mrežu naselja i rudnika ugrozili su varvarski upadi krajem III i početkom IV veka, tako se lokalno stanovništvo povlačilo na brdske položaje zbog boljih mogućnosti odbrane, sve do početka V veka. Ipak, celoviti odbrambeni sistem uspostavljen je tek u VI veku tokom velike Justinijanove obnove starih gradinskih utvrđenja i formiranja novih.

U srpskoj srednjovekovnoj državi rudarstvo uzima zamah tek u XII veku sa dolaskom čuvenih nemačkih rudara Sasa u vreme kralja Uroša. Oni dobijaju posebne privilegije:

slobodno istraživanje i pokretanje rudarske proizvodnje, slobodu veroispovesti i sudsku autonomiju. Brojne novine koje su doneli presudno su uticale na celokupni privredni uspon srpskih zemalja krajem XIII i početkom XIV veka. Kopaonik postaje glavni rudonosni rejon srednjovekovne Srbije, sa brojnim rudnicima i rudarskim naseljima. Među njima, najveće i najstarije naselje je bilo u Trepči gde su pored autohtonog stanovništva živeli Sasi, Kotorani i Dubrovčani koji su kao pripadnici druge konfesije koristili dve katoličke crkve. U Trepči je postojala jedna pravoslavna crkva, tzv. Kaluđerska, a u njenoj neposrednoj okolini još dve.

Dobro organizovane multikulturalne zajednice na Kopaoniku počinju da stagniraju sa padom Despotovine pod tursku vlast 1459. godine. Od kraja XVII veka, pa do druge polovine XIX veka proizvodnja obojenih i plemenitih metala je bila sasvim sporadična.

Susret kultura u antici i srednjem veku

Kopaonik je zbog svog rudnog bogatstva bio primamljiva teritorija kako u antici, tako i u srednjem veku budući da su eksploatacija i prerada mineralnih sirovina uticale na brojne privredne grane. Materijalni ostaci starog rudarenja razasuti su širom planine, 250 topionica i preko 12 000 različitih radova kao što su okna, potkopi, šljakišta i pinge. Kopaonik je u žižu rimskog interesa ušao zbog primarne eksploatacije srebronosnog olova koje je u rudonosnim rejonima oko Plane, Šipačine i Belog Brda imalo i primese zlata, dok se samorodno zlato dobijalo ispiranjem u području oko Plane, Kremićke reke i u dolini Rasine.

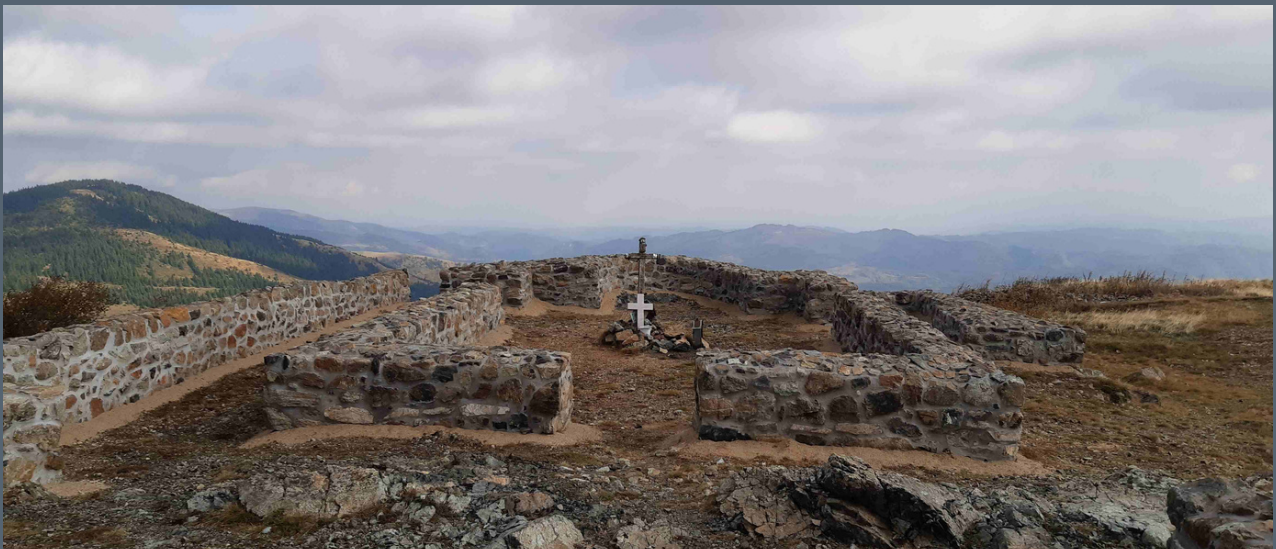
Na Kopaonik najpre dolaze Rimljani vođeni ekonomskim interesima, a u srednjem veku pristižu i stranci sa Zapada, pretežno Kotorani, Dubrovčani i Sasi. Priliv stanovništva i njihov susret sa autohtonim stanovnicima može se pratiti na osnovu istorijskih izvora, arheoloških artefakata i toponomastičkih podataka. Polazeći od samog imena planine čije se semantičko određenje nije bitno menjalo kroz kulturnu istoriju (na primer u mletačkim izvorima *Montagna dell' argento*, u turskim izvorima *Gümüş dağ*) može se zaključiti da su planinu nastanjivali pripadnici različitih kultura. Rudarska terminologija takođe ukazuje na različite kulturne uticaje, posebno saške, sačuvane u stručnim terminima nemačkog porekla (ceh, šaht, štoln, valtruk, urburar...) koji su na Kopaoniku posvedočeni toponimima Štol i Štovna, u značenju prokop u rudniku. Brojni toponimi slovenskog porekla sačuvani u jezičkoj baštini kopaoničkog kraja ilustruju socijalnu strukturu srednjovekovnog stanovništva, poput naziva: Kneževo, Kneževica, Kneževa livada; Gradac, Gradište, Gradački potok, Caricki breg, Carine, Trgovište, Selište... Na prisustvo i značaj sokolara u srednjovekovnoj srpskoj državi ukazuju nazivi Đerekare, Đerekarska čuka i Đerekarska reka potekli iz grčkog jezika (prema grč. *ὑερακάρι(ο)ς* 'sokolar').

Istraživanja pojedinih arheoloških lokaliteta potvrdila su multikulturalnost kopaoničkog područja i formiranje različitih sociokulturoloških slojeva. U podgorini Srebrne planine, u pitomijim predelima Ibarske doline nalaze se dva značajna lokaliteta nastala na prostoru bogate rudarske tradicije: Lanište u Korlaću i Dobrinac u Rvatima. Na Laništu je otkrivena rudarska nekropola koja pruža značajne podatke o društvenom raslojavanju u kasnoj antici i romanizaciji ovih krajeva, dok je u Rvatima reč o ostacima rimskih objekata koji upućuju ili na postojanje administrativno-upravnog centra na zapadnom Kopaoniku ili na rimsko seosko imanje u III/ IV veku.

Na nekropoli u Laništu jasno su razgraničena dva nivoa sahranjivanja, jedan koji pripada II veku, kremiranim pokojnicima domorodačkog stanovništva i drugi koji pripada IV veku, vremenu kada se sahranjuju inhumirani pokojnici, pripadnici kasnoantičke lokalne aristokratije. Kulturološko razgraničenje izvršeno je na osnovu bogatih grobnih priloga, posebno u rimskim grobovima u kojima su pronađene keramičke posude, stakleni pehari, zlatni i srebrni nakit, antički novac, ogrlice od staklene paste ...

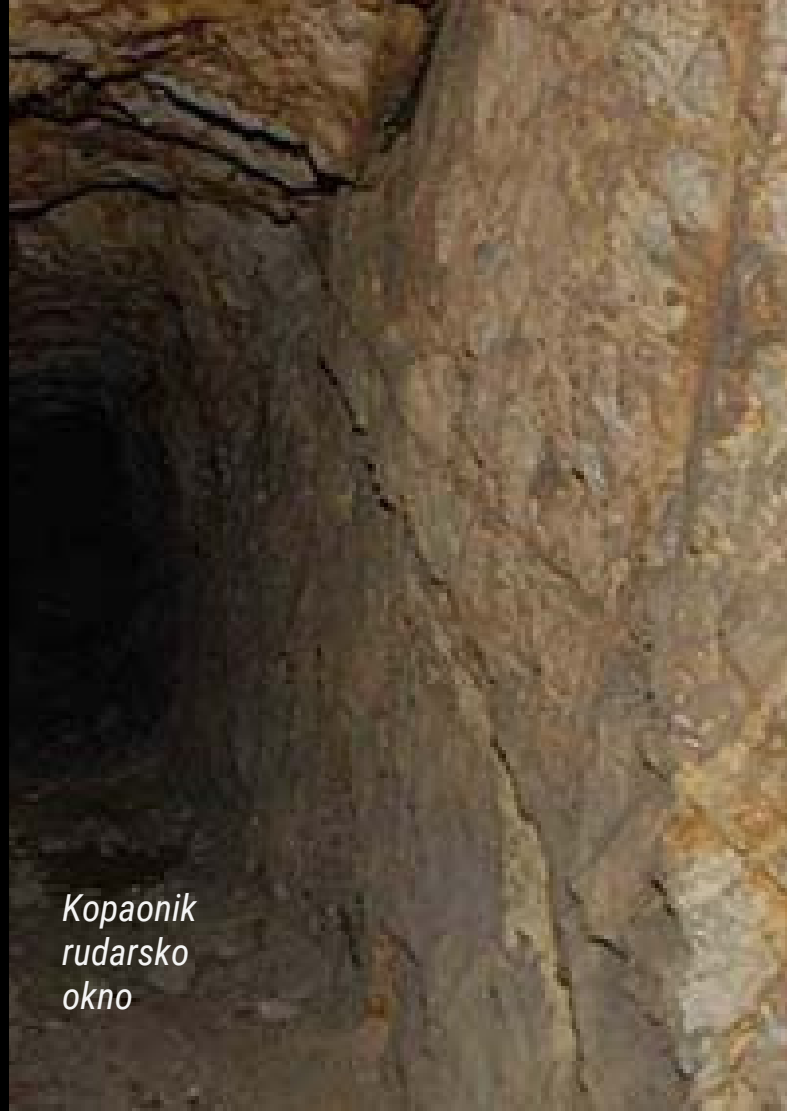
Na lok. Nebeske stolice, podno Pančićevog vrha, nalaze se ostaci stambenih objekata iz vremena rimske dominacije na prostoru Dardanije, datovani na osnovu otkrivenih moneta rimskih careva u III i IV vek. O svakodnevnom životu u ovom naselju nastalom zbog rudnih potencijala u neposrednom okruženju, govore pronađeni upotrebnii predmeti kao što su fragmenti keramičkih i staklenih posuda, delovi narukvica od staklene paste, fragmentovane ogrlice i rimske fibule (kopče). Državni službenici koji su na Nebeskim stolicama povremeno boravili zbog rudarskih poslova nosili su tzv. krstaste fibule, proizvođene u drugoj polovini IV veka.

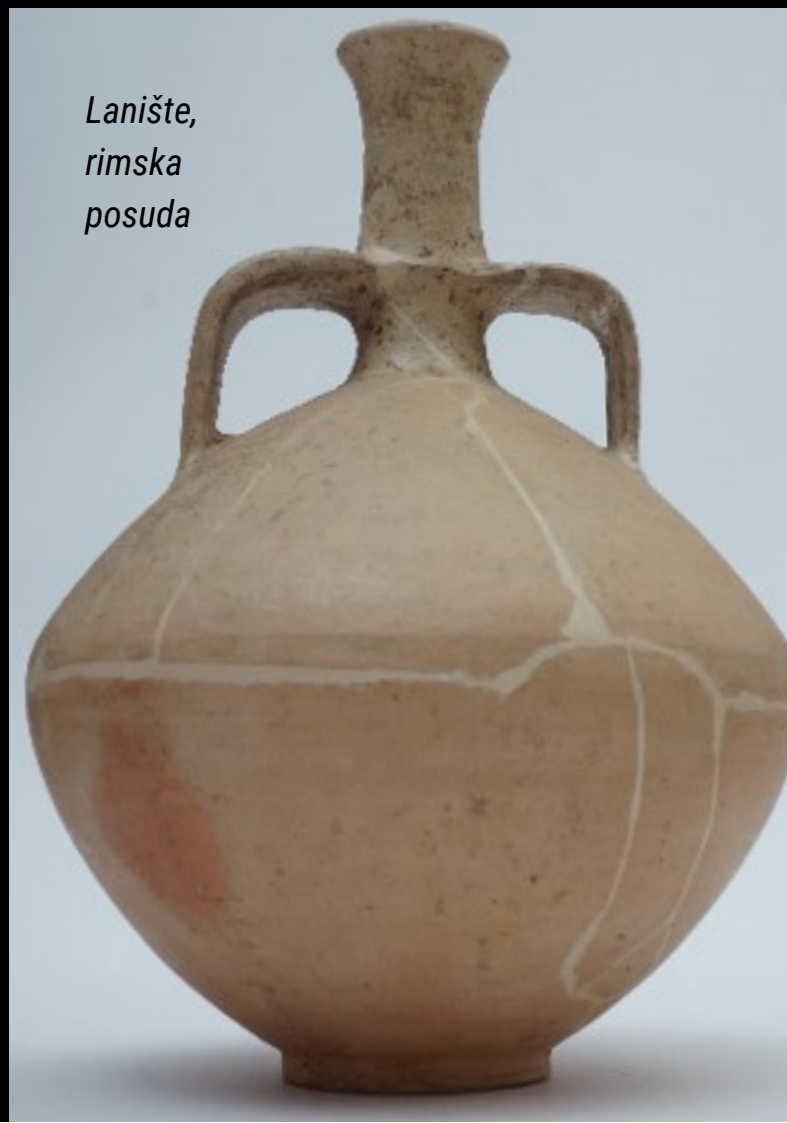
Severno od navedenih objekata, na 1800 m nadmorske visine, na jednoj zaravni nalaze se temeljni ostaci ranohrišćanske bazilike, u narodu poznate kao Crkvina Svetog Prokopija. Na podu je otkriven mozaik sa geometrijskim i figuralnim motivima, među kojima se izdvajaju ptica i riba sa svojim simboličkim vrednostima u ranohrišćanskoj ikonografiji. Bazilika je nekada bila reprezentativna građevina jer je osim podne dekoracije imala freskopisane zidove na šta ukazuju usitnjeni fragmenti živopisa, a u naosu polijejele od koga je sačuvan samo krst.

*Lanište,
rimski
nakit*

*Kopaonik
rudarsko
okno*

*Lanište,
rimska
posuda*

Bazilika na Nebeskim stolicama je posebna po tome što predstavlja svojevrsni kalendar jer je svojom uzdužnom osom usmerena ka tački izlaska sunca letnjeg solsticijuma, tako da prvi snop sunčevih zraka koji pada kroz oltarski prostor označava najduži dan u godini. To je dan kada sunce postiže najveću podnevnu visinu, kada prividno zastane i kada počinje da se "obraća".

Na osnovu dosadašnjih istraživanja može se pretpostaviti da se na dominantnom uzvišenju odakle se sagledava znatan deo rimske provincije Dardanije u V/VI veku nalazio važan kulturni centar, dok se naselje nalazilo nešto niže, najverovatnije na brdu Čučaica sa ostacima ranovizantijskog utvrđenja.

Na suprotnoj strani od Čučaice, na istočnim padinama Kopaonika, u selu Gornje Leviće, na visini od 1089 m smešteno je utvrđenje Gradac koje ima odličnu vizuelnu komunikaciju sa Nebeskim stolicama. Unutar moćnih bedema otkriveni su stambeni i sakralni objekti među kojima su najznačajniji ostaci ranohrišćanske bazilike i jednog objekta za čuvanje hrane iz V/VI veka (fragmenti pitosa, lonaca i ranovizantijskih amfora). Za razliku od većine drugih utvrđenih naselja u unutrašnjosti Balkanskog poluostrva koja nestaju uporedo sa zamiranjem vizantijske vlasti na ovom prostoru, život u Gornjim Levićima se nastavio u IX/X veku, sudeći na osnovu pronađenih delova konjaničke i konjske opreme (konjske žvale, kopče, mamuze).

Treći ranohrišćanski lokalitet, Dub u selu Mala Vrbnica, nalazi se u samoj podgorini Kopaonika na granici sa Župom i na nadmorskoj visini od 550 m. Odabrana pozicija

Сл. 5. Лок. „Дуб“, Мала Врбница, ранохришћанска декоративна пластика
(фото: Д. Анђелковић)

pružala je dobre mogućnosti kontrole puteva koji su iz rudonosnih oblasti vodili ka pitomim dolinama Rasine i Pomoravlja. Na ovom uzvišenju otkriveni su temeljni ostaci bazilike sa ranohrišćanskim fragmentima kamene dekorativne plastike (V/VI vek) koja je nekada činila deo enterijera. Fragmenti su ukrašeni floralnim i figuralnim motivima među kojima se nalaze i oni sa karakterističnim hrišćanskim predstavama kao što su krst i riba. Jedan od otkrivenih dekorativnih elemenata sa oštećenim latinskim natpisom, ostao je da potvrđuje proces romanizacije krajeva u graničnoj zoni kopaoničkih padina i pitomih župskih terena.

Srednjovekovni period na Kopaoniku obeležen je uzletom rudarstva u vreme dolaska Sasa i formiranjem novih rudarskih naselja. O mineralnom bogatstvu Srbije sa divljenjem i ushićenjem govorili su pojedini putopisci, poput Francuza, dominikanca Gijoma Adama, koji je u prvoj polovini XIV veka zabeležio: „Srbija ima pet rudnika zlata, isto toliko srebra, u njima rudari neprestano rade. U različitim mestima ima takođe mešovitih rudnika, zlatno-srebrnih. Kogod pridobije tu zemlju, steći će lep nakit, najdragoceniji ovog veka“. U podsticajnoj privrednoj klimi, među zanatima je posebno mesto pripadalo zlatarstvu, u okviru koga se razvio specifičan način obrade srebrnih predmeta poznat kao „srpski način“ (ad modum sclavorum).

Kopaonički rudnici u Trepči, Plani, Koporiću, Zaplanini, Livađu, Belasici i Kovačima imali su značajan udeo u celokupnoj proizvodnji plemenitih metala u Srbiji, a Srbija u Evropi. Na osnovu izvoza koji je išao preko Dubrovnika, utvrđeno je da je Srbija početkom XV veka pokrivala više od 1/5 ukupne evropske proizvodnje srebra. O dobrim odnosima između stranaca i lokalnog stanovništva svedoči podatak da je jedan poznati dubrovački trgovac Koporiću zaveštao srebro za jednu relikviju.

U severnom delu kopaoničkog rudarskog basena, na visini od 1000 m leži veoma značajan srednjovekovni rudarski centar, Plana, sa oko 300 kuća koliko su u to vreme brojali primorski gradovi Bar i Budva. U naselju su nekada postojale dve crkve, od kojih su ostale samo ruševine. Jedna je bila pravoslavna, a druga katolička namenjena Kotoranima, Sasima i Dubrovčanima koji su u Plani imali i svog konzula. O značaju naselja govore dubrovački pisani izvori koji pominju kovnicu novca, kao i diplomatske odnose između despota Đurđa Brankovića i mletačkog poslanika Frančeska Kvirinija.

Celokupni život u Plani morao je biti dobro uređen u svim segmentima, kako bi naselje u kome su živeli pripadnici različitih naroda, konfesija i zanimanja dobro funkcionisalo. Snabdevanje naselja pijaćom vodom, uz obezbeđenje tehničke vode za metalurške poslove bio je egzistencijalni uslov budući da tehnološki procesi kao što su ispiranje zlata, ispiranje rude i rad topionica nisu bili mogući bez vode. Pitanje

vodosnabdevanja u Plani bilo je rešeno izgradnjom gravitacionog vodovoda u XII veku koji je vodu dovodio sistemom slobodnog pada do rudarskih revira. Poseban vodovod je bio namenjen snabdevanju meštana pijaćom vodom. Sa aspekta savremenog čoveka, vodovod je podrazumevana kategorija ali ne treba zaboraviti da je u srednjovekovnoj Srbiji izgradnja vodovoda predstavljala pravi hidrotehnički poduhvat.

Najznačajniji centar srednjovekovne Srbije za preradu gvožđa nalazio se u Kovačima, nedaleko od Plane. O njegovom hrišćanskom stanovništvu govori srednjovekovna nekropola Temenjača, sa preko 150 nadgrobnih belega. Plana i Kovači, sa naseljima u neposrednom okruženju, mogli su imati između 10 000-15 000 stanovnika (zanatlije, rudari, topioničari, trgovci, bez stočara i zemljoradnika). O njihovim živim aktivnostima rečito svedoče brojni toponimi kao što su: Lokve, Kiža, Ceovište, Plakaonica, Šljakište, Kolska reka, Planska reka, Kovačka reka, Rimska ili Majdanska brazda, Carine, Trgovište, Pazarište...

Na drugoj strani planine, na njenim istočnim padinama a ispod Suvog rudišta, nalazila se Zaplanina, dubrovačka kolonija i centar rudarskih poslova istočnog Kopaonika. Naselje je ležalo neposredno pod Vojetinom (1.558 m), starim i savremenim rudnikom olova, na potesu sa ruševinama nekadašnjih kuća, ostacima kule, sa Crkvinom i fragmentovanim srednjovekovnim vodovodnim cevima.

Jugoistočno od Zaplanine leži još jedna dubrovačka kolonija, Belo Brdo, u kojoj su zabeležana imena dvojice domaćih meštana koji su bili zlatari, Raja i Nikola. Severozapadno od Zaplanine, na padinama između Brzečke i Srebrnačke reke nalazi se dubrovačka kolonija i rudarski revir u Livađu, sa sedištem upravnika samokovskih i graševačkih topionica. Livađe je bilo dobro povezano sa drugim rudarskim naseljima jer je kroz naselje prolazio krak srednjovekovnog puta koji je dolazio preko sela Šipačina i Suvog rudišta .

I na kraju, bićemo slobodni da zaključimo da je Kopaonik čudesna planina koja u svojim nedrima još uvek skriva čitavo bogatstvo starih vremena, koje su istraživači tek dodirnuti, a koje baca potpuno novo svetlo na kulturnu istoriju ovog kraja.

Nebeske stolice, letnji solsticijum

AKO JE DANAS POSLEDNJI DAN MOG ŽIVOTA...

Nepoznat autor

Ako je danas poslednji dan mog života, sigurno ga neću provesti u svađi i raspravi, bez obzira da li su potrebni ili ne. Neću se raspravljati o bitnom i nebitnom, o onom što smatram da je ispravno ili pogrešno. Jednostavno - nemam vremena za sve to.

Danas je poslednji dan mog života. Moram da ga iskoristim najbolje što mogu.

Nasmešiću se slučajnim prolaznicima. Potrudiću se da pomognem komšijama sa teškim kesama ako se slučajno nađem u njihovoj blizini.

Ustaću rano, sa željom da vidim svitanje. Uživaću u prvoj jutarnjoj kafi, potrudiću se da zapamtim njen miris i ukus.

Znam šta neću uraditi - neću da „ispravljam krive drine“. Neću trčati u prodavnicu zbog velikog popusta, pokušavajući da kupim gomilu nepotrebnih stvari za koje nemam ni dovoljno mesta, ni dovoljno para.

Ali, ono što danas nemam jeste vreme. Nemam više vremena da ga trošim na nepotrebne kupovine, čekanje ispred garderobe, isprobavanje i kukanje i nervozu zašto nema mog broja ili omiljene boje.

Javiću se svima onima koji mi nešto znače. Ako sam pogrešila, zamoliću ih da mi oprostite. Oprostiću i svima koji su se o mene ogrešili.

Vreme brzo prolazi, svaki sat, svaka minuta je skupocena. Nemam vremena za nervozu, nemam vremena za stres i suze i nepotrebne brige.

Sigurno ću želeti i da gricnem nešto lepo, ipak je ovo moj poslednji dan. Da se napijem i da nazdravim sa voljenima.

Želeću da ih grlim i da zagrljaj traje što je duže moguće. Da sa sobom ponesem njihov dodir, njihov miris. Da se njihova ljubav zalepi za mene kao neki otisak, sa nadom da će i moja ljubav ostati zalepljena za njih.

Ako je danas poslednji dan moga života, želim da sam pored najbližih. Želim da se smejem, bez i jedne brige. Da ne brojim novac, da ne mislim na posao, da mi uopšte ne pada na pamet neka od ovih budalaština.

Umesto toga ću želeti da se prošetam sa psom, da ga mazim i da se igramo do iznemoglosti. Da se poigram sa sestrićima, da se unesem u njihove dečije igre kao da su nešto najvažnije i najozbiljnije na svetu.

Želim da još jednom vodim sve plitke i duboke razgovore sa svojim najbližima. Želim da se šalim na svoj račun, a da pri tom ne osećam stid ili bes.

Ne želim da se brinem za svoj izgled, želim da mi srce bude puno. Želim da odem sa mišlju da sam napravila nešto dobro, makar i malo.

Želim da volim i da budem voljena. I da znam da ću nekome nedostajati kada me ne bude i da će me spominjati, makar samo u mislima.

I to će biti više nego dovoljno.

Mr Zoran Cvetković

Područje Banata smešteno je na krajnjem jugu Panonske nizije, unutar prirodnih granica: reka Dunav i planinskog venca Karpata u Rumuniji. U toj oblasti, u 18. veku, susretala su se Austrijsko, Mađarsko i Tursko carstvo. Cilj svakog od njih bio je posedovanje teritorije Banata. Ako osvoje Banat, Turskoj se otvara put za Budim i Beč. Na drugoj strani, ako pređu Dunav, Austrija i Mađarska ulaze na teritoriju tadašnje Turske i mogu dalje na jug.

Te pretenzije bile su razlog za česte, dugogodišnje sukobe i ratove u Banatu. Relativno konačan rasplet i podela teritorija dogodila se u 18. veku, kada je 1739. okončan rat i potpisan „Beogradski mir“.

Opovo, Tradicionalna banatska kuća iz 1934. godine, ukrašena stubovima i sa godinom izgradnje na fasadi

Kao što je poznato, međudržavni ugovori najčešće nisu bili konačna rešenja. Zato, i nakon potpisanog mira, uključene strane nastojale su da pronađu strategije da sačuvaju spornu teritoriju. Austrija i Mađarska napravile su planove da sigurnije i trajnije zaštite svoje granice od Turske. Odlučile su da organizuju intenzivnu kolonizaciju Banata lojalnim stanovništvom i formiraju odbrambenu, vojnu liniju. Sastavni delovi planova bili su strateško osnivanje i urbanizacija sela i unapređenje okoline naselja.

Planska i sistematska urbanizacija Banata počela je sredinom 18. veka i trajala do sredine 20. veka.

Farkaždin / Pravoslavna crkva Presvete Bogorodice najstariji je sačuvani objekat u Farkaždinu. Izgrađena je za tri godine. Završena je 1850. godine.

Od početka 18, pa do sredine 20. veka Banat je bio ciljna oblast organizovanih, masovnih kolonizacija stanovništva, koje su se odvijale u više ciklusa. Prva je bila u periodu od 1700. do 1764, poslednja posle Drugog svetskog rata, do 1950. godine.

Tokom tog periodu, pored starosedeoca Srba i Rumuna, kolonizacija je uključila Mađare, Bugare, Slovake, Čehe, Rusine, Kozake, Italijane, Špance, Francuze, Jermene, Jevreje, Cigane i Arbanase. Konačno, u 18. i 19. veku kolonisti su naseljeni u blizu 150 banatskih sela na teritoriji današnje Srbije. Do osnivanja Banatske vojne granice kolonisti su naseljavani u komorska sela, koja su bila pod jurisdikcijom Kraljevske komore. Kada se završio Drugi svetski rat, Kraljevinu Jugoslaviju zamenila je, u okviru sličnih granica, Federativna narodna republika Jugoslavija (FNRJ). Jedna od prvih aktivnosti nove vlasti, u periodu 1945-1950, bila je organizacija nove kolonizacija Vojvodine i Banata. Kolonizacijom su obuhvaćeni građani svih republika FNRJ, izuzimajući koloniziranje malobrojnih Slovenaca.

Potpisani mirovni ugovori u prvoj polovini 18. veka nisu okončali teritorijalne pretenzije Turske prema Banatu. Zato je Marija Terezija odlučila, da područje uz Tisu i Dunav, obezbedi prisustvom stajaće vojske. Zvanično, Banatska vojna granica formirana je 1764. godine ukazom Marije Terezije. Obuhvatila je područje uz Tisu i Dunav. Za smeštaj vojnih jedinica predviđena su postojeća naselja, ali i izgradnja novih naselja.

Pravila urbanističkog uređenje sela propisala su:

- Topologija sela ima oblik pravougaonika, što omogućava konzistentno širenje.
- U centru sela je trg, koji u vojnim naseljima služi za vojni egzercir.
- Oko trga nalaze se javni objekti: vojni, administrativni, škola, crkve, ambulanta.
- Kuće su ušorene, postavljene po liniji, uz samu ulicu i slično.

Deliblato, Ušorene seoske kuće, izgrađene pre Drugog svetskog rata

Orlovat, Zgrada Graničarske straže iz 1869.

*Sefkerin, Seoska kuća iz
tridesetih godina 20. veka*

*Idvor, Rodna kuća Mihajla
Pupina, sagrađena
polovinom 19. veka*

*Deliblato,
Barokna crkva Svetog Nikole u
Deliblatu završena je 1886.
godine*

Urbanistički planovi graničarskih naselja, osim vojnih objekata, uključili su i izgradnju javnih, civilnih objekata. Od nacionalne i religijske pripadnosti stanovništva sela zavisilo je koje će crkve i škole u selu da budu izgrađene. Na primer, kada su Srbi bili u većini, građene su pravoslavne crkve i otvarane srpske škole. Isto pravilo primenjivano je u mestima, u kojima su živele druge nacionalnosti i druge religije.

*Deliblato, Mesna kancelarija,
Administrativna zgrada na trgu
u centru Deliblata iz 19. veka*

Organizovana izgradnja škola i crkava počinje već na početku perioda kolonizacija. Prvi objekti građeni su od drveta, nabijenog blata, trske i slično. Objekti, izgrađeni do polovine 18. veka, stradali su požarima, rušeni su u ratovima, ili korišćeni materijal nije obezbedio duže trajanje, pa nisu sačuvani. Nakon osnivanja Banatske vojne granice, škole i crkve grade se pretežno od tvrdog i postojanog materijala. Najveći broj sačuvanih objekata potiče iz 19. i 20. veka.

Jedna od najstarijih sačuvanih seoskih škola u Banatu je Srpska veroispovedna osnovna škola u Idvoru. Sagrađena je 1843. godine. Iz te škole Mihajlo Pupin počeo je da vlada naukom i svetom. Pupin je rođen 1854. godine. Prve razrede završio je u Idvoru, zatim u nemačkoj školi u Perlezu. U Pančevu je do 1872. pohađao Građansku školu i Gimnaziju. Ostatak školovanja nastavio je krajem 1872. godine u Pragu.

Na samom početku intenzivnih kolonizacija uočeni su veliki problemi zbog nedostatka zdrave vode za piće i svakodnevnu upotrebu. Zato su u centrima sela, od početka 18. veka bušeni arteski bunari. O tome govori arhivski dokument iz 1808. godine: „Ratna kancelarija u Temišvaru 1808. zahteva od Nemačko-banatske graničarske regimente, da oficirima, podoficirima i redovima minerima, koje je prema zahtevu Slavonske generalne vojne komande poslala u Petrovo Selo radi izgradnje bunara, isplaćuje plate i da ove troškove uključi u obračun ukupnih troškova gradnje“.

Idvor, Srpska veroispovedna osnovna škola u Idvoru

Deliblato, Arteski bunar iz tridesetih godina 20. veka

Osim nestašice vode, stalni problem banatskih sela bili su požari. Razlog su lako zapaljivi građevinski materijali: drvo i trska. Sa ciljem da zaštita i gašenje požara budu što je moguće efikasnije, počev od druge polovine 19. veka, u banatskim selima osnivaju se dobrovoljna vatrogasna društva (DVD). Da bi se omogućilo stalno dežurstvo, građeni su vatrogasni domovi i nabavljana je potrebna vatrogasna oprema. Tako, od kraja 19. veka panoramama banatskih sela dominiraju osmatrački tornjevi domova DVD. Izgrađeni su po tipskom projektu i još uvek postoje u centrima većine vojvođanskih sela.

Idvor, Dom DVD, izgrađen 1882.

Kada je 1872. godine ukinuta Banatska vojna granica vojni objekti prenamenjeni su, a na prostoru vojnih vežbališta podignuti su seoski parkovi. Većina parkova u centrima banatskih sela sačuvana je do danas. Posebno se izdvaja gradski park u Opovu.

*Ivan Meštrović, Pali anđeo (Opovo, novembar 2010)
Skulptura se nalazila ispred Galerije „Jovan Popović”.
Posle krađe skulptura Simeuna Roksandića „Pali anđeo” preseljen je u Beograd, na Kalemegdan.*

Krajem 18. veka u banatskim selima počinje profesionalno i socijalno diferenciranje stanovništva. Obrazovaniji i imućniji su oficiri, državni službenici, zanatlije, trgovci, sveštenici, lekari. Manje imućni su zemljoradnici. Imovno stanje porodica projektovalo se na lokaciju, tipologiju i arhitekturu kuća. Kuće bogatijih familija najčešće gravitiraju ka centru sela. Kuće manje bogatih pozicionirane su prema periferiji sela, ka njivama,

pustarama i ritovima. Početkom 19. veka, kao posledica socijalnog raslojavanja, u selima postoje dve vrste kuća: kuće građanskog (varoškog) tipa i kuće seoskog tipa. Nakon jednog veka, druga generacija varoških kuća u banatskim selima završila je životni ciklus. Zato, sačuvano arhitektonsko nasleđe većinom pripada periodu od kraja 19. veka, do početka Drugog svetskog rata. Posle Drugog svetskog rata nove varoške kuće građene su vrlo retko, već su samo neke od postojećih povremeno adaptirane.

Položaj kuće prema ulici određivala je vrsta kuće. Varoške kuće postavljaju se uz ulicu po dužini i na čoškovima ulica. Standardna širina placa uslovlila je da ulazi u dvorište budu deo kuće, takozvani „suvi ulaz“.

*Kačarevo, Adaptirane
varoške kuće u nizu, sa
„suvim ulazima“ s početka
20. veka*

Intenzivna izgradnja seoskih kuća počela je sredinom pedesetih godina 18. veka. Povod su bile kolonizacije i osnivanje Banatske vojne granice. Građene su po pravilima i planovima, kojima su definisane vrste kuća, materijali za izgradnju, ušoren položaj prema ulici, raspored objekata na placevima, kao i ostali uslovi i detalji.

Seoske kuće su prema ulici postavljene po širini. Zato je ostalo dovoljno prostora, pa su ulazi u dvorišta samostalni i najčešće pomereni u odnosu na kuću.

*Orlovat, Kuća sa zabatom,
ukrasnim stubovima i
košem do ulice*

U 18, 19. i početkom 20. veka u evropskoj arhitekturi smenjuju se klasicizam, neoklasicizam, romantizam i njihovi prelazni oblici. S obzirom da je Banat bio na ivici carstava, dalje od Beča i Pešte, aktuelni arhitektonski stilovi kasnili su. Konačno, stigli su barok i neobarok, klasicizam i neoklasicizam, romantizam, pa ih je sve promešao eklektizam.

Javne zgrade smeštene su oko centralnog seoskog trga. Pozicionirane su uz regulacionu liniju ulice, na ćošku dve ulice, ili su izdvojene od ostalih objekata. Arhitektonski stilski elementi prepoznatljivi su na upravnim zgradama. Često se koristi eklektički objedinjena mešavina stilova. Dekoracija ulične fasade je bogata. Geometrijski i floralni motivi aplicirani su na sve delove fasade: zidove, vrata i prozore.

*Kačarevo, Nekadašnja
upravna zgrada iz 1798.
godine*

Poredeći stilove kuća varoškog i seoskog tipa očigledno je da bogatiju dekoraciju imaju fasade kuća varoškog tipa. Stilski elementi na fasadama izraženi su plastičnom dekoracijom zida, prozora, vrata. Najčešći su geometrijski i floralni motivi.

Kuće seoskog tipa jednostavne su. Glavni dekorativni deo fasade je zabat (kalkan), vertikalni završetak fasade. Pod uticajem baroka često je izvijen i dekorisan floralnim motivima. Ponekad se na vertikalnim ivicama fasade nalazi dekoracija u formi klasičnog, grčkog stuba.

Najprepoznatljiviji arhitektonski element fasade banatske seoske kuće je zabat, kojim se fasada završava. Najčešće je sa elementima baroka, koji je primenjen u obliku izvijenog, ukrašenog luka. Javlja se kod kuća s kraja 19. veka, ali prisutan je i kod kuća izgrađenih posle polovine 20. veka.

Baranda, Kuća sa izvijenim, baroknim zabatom iz 1965. godine

Zaključak

Procesi kolonizacije i formiranja Banatske vojne granice uključili su plansku izgradnju novih i obnovu postojećih naselja. Izrađeni su detaljni urbanistički planovi, koji su primenjivani širom Banata. Planovima su definisani: topologija sela, organizacija ulica, tipologija javnih i privatnih objekata, struktura domaćinstava i okolina sela. Posebno je važno, da je jedan od osnovnih ciljeva planskog urbanog razvoja sela i privatnog prostora stanovnika, bio unapređenje njihovog života. Reč je o svakodnevnim društvenim, obrazovnim, kulturnim, tradicionalnim i verskim potrebama.

Projekat „Zaboravljena arhitektura banatskih sokaka” realizovan je tokom 2022. godine. Terensko istraživanje sprovedeno je u cilju istraživanja i dokumentovanja postojećeg stanja starih objekata i arhitekture banatskih sela.

Opšti zaključci su:

- Smanjen je broj očuvanih javnih i privatnih objekata. Postoji nekoliko razloga: starost zgrade; nisu urađene potrebne popravke i rekonstrukcije; funkcionalnost kuća ne odgovara potrebama i navikama današnjeg vremena, pa ih vlasnici ruše; kuće su napuštene itd.
- Ima primera javnih objekata i kuća koje su očuvane i adaptirane
- Tokom pojedinih restauracija značajno je narušena autentičnost objekta.
- U današnje vreme gotovo je nemoguće naći banatsku ulicu sa očuvanim, autentičnim ambijentom.

Jasno je da svaka zgrada ima svoj životni ciklus: planiranje, izgradnja, korišćenje i rušenje. Prihvatljivo je da nova kuća zameni staru. Međutim, današnje nove zgrade potpuno menjaju nekadašnji, prepoznatljiv ambijent banatskog sela. Ne uspostavljaju kontinuitet sa elementima prethodnih urbanističkih rešenja; poništavaju regulacionu liniju ulice; donose haotične i neodređene arhitektonske stilove itd.

Očigledno, teško je zaustaviti dosadašnju, haotičnu praksu i uspostaviti novu prepoznatljivu atmosferu u banatskim selima. Međutim, za početak, bilo bi korisno prelistati stare urbanističke planove i pravila, prilagoditi ih novom vremenu i primeniti ih. Srećom, u banatskim selima još ima dovoljno prostora. Zato, više slučajno nego namerno, topologija većine sela prati stare urbanističke planove: pravilna topologija sela i široke ulice.

Banatska vojna granica ukinuta je 1872. Poslednje organizovane kolonizacije okončane su sredinom 20. veka. Iako je Banat pripadao različitim državama, propisana pravila urbanizma primenjivana su više od 200 godina. Za to vreme, više od 150 sela u Banatu u potpunosti je organizovano. Konačno, može se pretpostaviti, a bez egzaktnih dokaza, da je urbanizacija Banata (uključujući ostatak Vojvodine i Rumunije) jedna od najvećih i najsveobuhvatnijih u svetskoj istoriji.

Rezultati, do kojih se došlo tokom realizacije projekta o banatskim selima, trajno su arhivirani, objavljeni i dostupni na veb stranicama Magazina za nacionalnu geografiju, kulturu i tradiciju - Srbija plus (<http://www.srbijaplus.net/arhitektura-banata.htm>).

Napomena:

Tekst predstavlja deo rezultata projekta „Zaboravljena arhitektura banatskih sokaka”, koji je Agencija Infotrend, uz podršku Ministarstva kulture i informisanja RS, realizovala tokom 2022. Detaljni rezultati projekta publikovani su na veb portal Magazina za nacionalnu geografiju, kulturu i tradiciju - Srbija plus: www.srbijaplus.net)

DO, UT DES (DAJEM, DA DAŠ) RAZMENA DAROVA IZMEĐU DRŽAVNIKA

Momo Cvijović

*I sam znaš, ako imaš prijatelja
u kog veruješ,
i ako želiš da obezbediš povoljan ishod,
treba da stopiš svoju dušu s njegovom
i da razmenjuješ poklone
i da ga često posećuješ.*

Havamala, strofa 44

Darovani predmeti imaju moć. Josip Broz Tito bio je među istaknutim državnicima proteklog veka. Njegovi savremenici su mu uručili mnoga priznanja i poklonili vredna umetnička dela, ne samo iz oblasti arheologije. Darovanje dela sopstvene nacionalne baštine, kao gest najdubljeg poštovanja prema vodećim ličnostima sveta, zapravo je na simboličan način, poklon celom svetu. Ono samo na prvi pogled znači otuđivanje, jer je brisanje granica nacionalne kulture u stvari druga reč za civilizacijsko pravo na zajednički identitet i istoriju.

Koliko je primereno trajno otuđivanje vrednih umetničkih starina sopstvene kulturne baštine u vidu DARA, jeste pitanje na koje ćemo pokušati da damo odgovor razmotrivši istovremeno i uzvratne darove na istom, visokom državnom nivou.

Čini se da je ljudski rod započeo svoju istoriju jednim, na prvi pogled, apsurdnim darom. Prema grčkoj mitologiji, prva žena – Pandora, ili Sve-dajuća - stvorena je od Zeusa kao dar, iz želje za osvetom. Zlo koje je ovaj dar doneo čovečanstvu dobro je poznato, mada nije sasvim jasno čija je radoznalost - ženska ili muška - otvorila vrč u kojem su bila zatvorena sva zla, odnosno dobra ovog sveta. Jer, prema jednoj, verovatno ranijoj verziji mita - u priči o Demofontu i Filidi - muškarac je taj koji je otvorio kovčežić.

Takvo dvojstvo dara. ili darivanja, javlja se i u drugim mitovima. Zlatna ogrlica i haljina, koju su bogovi kao venčani dar poklonili Harmoniji, bili su kobni za sve koji su ih posedovali; nevestinski venac i svečana haljina, dar Medeje, ubija njenu suparnicu Glauku; Trojanski konj, takođe poklon, dovodi do propasti Troje.

Navedena svojstva dara potvrđena su etnološkim istraživanjima Marsela Mosa koji u svom Ogledu o daru, ispitujući, između ostalog, etimologiju reči dar u starim jezicima (starogrčkom, latinskom i nekim starim germanskim jezicima), nailazi na dvojako značenje te reči, sa jedne strane ona označava poklon, a sa druge znači – otrov. Same stvari su, prema istom istraživanju, na početku imale dušu i nisu bile mrtva bića kakve su, po pravnoj definiciji, od vremena Justinijana do danas.

Vremenom izmenjen pogled na stvari nije uticao na to da se promeni običaj uzajamnog darivanja. Pokloni su, može biti, izgubili moć da budu kobni tj. da ubijaju ili ranjavaju – ili to po našem znanju, čine veoma retko. U najgorem slučaju njihovo dejstvo može biti neprijatno, kao što je to bilo sa dijamantima, koje je bivši predsednik Francuske Žiskar D'Esten dobio od afričkog diktatora Bokase. Taj poklon je doprineo njegovom porazu na izborima 1981. godine.

Darivanja i darovi o kojima ćemo ovde govoriti ne spadaju u kategoriju običnih. To su darivanja na najvišem svetskom nivou, pokloni predati Josipu Brozu kao predsedniku države i kao takvi, oficijelno registrovani i čuvani. Darove koji su svrstani u kategoriju arheoloških starina – jednu od najvrednijih zbirki Muzeja – pratila su uzdarja, te smo, podstaknuti suštinskom dvostranošću darivanja istražili podatke o uzdarjima, odnosno, o predmetima kojima je Josip Broz, kao predsednik države, odgovarao na dar.

Istinski inicijatori ovog povoda su brojni posetioци nekadašnjeg Memorijalnog centra "Josip Broz Tito"- muzeološki svakako jedinstvenog fenomena u svetu – posvećenog jednoj ličnosti i jednom vremenu. Kada su, počev, od 1982. godine, kroz stalne postavke i tematske izložbe Memorijalnog centra sukcesivno postojali dostupni javnosti fondovi (sastavljeni, između ostalog, i od poklona koje je Tito dobijao prilikom susreta sa istaknutim državicima i političarima druge polovine XX veka), nudilo se, uistinu, samo p o l a odgovora na pitanja znatiželjnih. Kao uostalom i u sličnim postavkama kulturnoistorijskih muzeja sveta, tu je bila izložena – rekao bi muzeolog Mark Maure, pristojna i bezbedna verzija istorije. Nedostajao je **drugi deo** odgovora – dokumentacija o uzdarju – predmet koji je budio sve više interesovanja.

Premda je ovo spontano i često postavljano pitanje prihvaćeno kao povod našeg istraživanja, zatečena situacija i podaci kojima smo raspolagali nisu omogućavali uvid u obostranu razmenu poklona: tadašnja dnevna štampa, kao mogući izvor informacija, nije pominjala uzdarja; arhiv i fototeka Josipa Broza su, na prvi pogled, samo delimično upućivali na tražene podatke, a zdanje u kome se nalazila relevantna dokumentacija postradalo je tokom NATO bombardovanja Beograda, 1999. godine.

Pa ipak, na naše veliko zadovoljstvo, tokom 2002. godine – prilikom tada već višegodišnjeg rada na saniranju počinjene štete – pronađena je uredna dokumentacija o poklonima Josipa Broza stranim državicima u periodu od 1953. godine, odnosno od osnivanja Kabineta predsednika Republike, pa sve do Titove smrti, 1980. godine, u obliku kartoteke, vođene po zemljama i po ličnostima. Na ukupno 4397 kartona nalaze se podaci o darovanim osobama iz 106 zemalja sveta, sa ubeleženim datumom posete i sumarnim opisom datih poklona. Broj poklona je, naravno, znatno veći od broja obdarenih, budući da se sa mnogim ličnostima Tito susreo više puta, pa su samim tim i darivani sa više različitih poklona.

Podaci o poklonima iz ranijeg razdoblja (od 1943. do 1953. godine), tj. funkcionisanja Kancelarije maršala Jugoslavije – na žalost nedostaju, uz mogućnost da evidencija nije ni vođena na način opisan u periodu Kabineta. Iako Josip Broz Tito od 1948. do

1952. godine nije napuštao zemlju, pokloni iz tog perioda – primani i davani – svakako bi bili zanimljivi za naše istraživanje.

Pažljivim pregledom podataka iz kartoteke pokazalo se da je repertoar inače brojnih poklona koje je Tito davao iznenađujuće uzan - slike i skulpture naših savremenih autora, savremeno lovačko naoružanje, predmeti od zlata i srebra – nakit, tabakere, kutije za cigarete – kao i raznovrsni kristalni predmeti. U manjem broju pojavljuju se pirotski ćilimi, narodne nošnje, idriška i paška čipka, muzički i TV uređaji, često uz potpisanu fotografiju darodavaca u srebrnom ramu.

Obrađeni su, dakle, ne samo podaci o predmetima primljenim na poklon – vrednim arheološkim eksponatima svetske baštine, već i o predmetima koji su darivani od strane Tita najistaknutijim ličnostima sveta.

Skulpture

U periodu od 1953-1979. godine stranim državicima poklonjeno je ukupno 258 skulptura, radova poznatih jugoslovenskih vajara: Ivana Meštrovića, Sretena Stojanovića, Petra Palavičinića, Tome Rosandića, Rista Stijovića, Frana Kršinića, Antuna Augustinčića, Vanje Raduša, Save Sandića, Jovana Soldatovića, Borisa Kalina, Zdenka Kalina, Ota Loga, i drugih. Najviše poklonjenih skulptura su radovi F. Kršinića (110 komada) i A. Augustinčića (36 komada).

Slike i grafike

Poklonjena je 161 slika savremenih jugoslovenskih slikara, kao i šest neidentifikovanih mapa sa grafikama. Autori poklonjenih slika su: Paja Jovanović, Petar Lubarda, Milan Konjović, Stojan Aralica, Beta Vukanović, Marko Čelebonović, Nikola Graovac, Peđa Milosavljević, Ismet Mujezinović, Jovan Bijelić, Vlaho Bukovac, Ivan Radović, Ljubica Sokić, Milo Milunović, Boža Prodanović i drugi. Status reprezentativnih i omiljenih nesumnjivo su imali Nikola Graovac i Peđa Milosavljević, koji su autori skoro polovine ukupnog broja poklonjenih slika (po 36 dela).

Autentične celine

U dokumentaciji se kao jedan od poklona pominje i autentična ikona iz XVI veka, Bogorodica sa Hristom i arhanđelima, darovana etiopskoj carici avgusta 1959. godine.

ARHEOLOŠKA ZBIRKA MUZEJA ISTORIJE JUGOSLAVIJE

Iako je u poređenju sa drugim zbirkama Muzeja brojčano najmanja, arheološka zbirka je značajna zbog činjenice da pojedinačni predmeti koji joj pripadaju imaju veliku kulturnoistorijsku vrednost kao deo nacionalnih baština područja u kojima su

pronađeni. Ekspoziti ove zbirke, nastali kao proizvod visokih kultura starog Egipta, Grčke, helenističkog sveta, Rima, Ilira, pretkolumbovske Amerike, Persije i starih indoazijskih naroda, datirani su od trećeg milenijuma pre naše ere pa do XII veka naše ere.

Neuobičajeno u muzeološkom smislu, ali primereno zadatoj temi, arheološku zbirku, odnosno ekspozite ovog puta smo podelili na grupe i podgrupe koje ukazuju na odnos darodavaca prema sopstvenom kulturnoistorijskom blagu.

GRUPA I

PREDMETI IZ PERIODA SUMERSKE CIVILIZACIJE DO RAZDOBLJA ROMANIKE NEREGISTROVANI U OFICIJELNIM ZBIRKAMA I MUZEJIMA

*"KO IMA PRAVO SAVRŠENO I NEOGRANIČENO SA SVOJIM STVARIMA
RASPOLAGATI, ONAJ SAMO POKLONE MOŽE ČINITI"*

U Atini 2. juna 1954. godine, na intimnom ručku koji su grčki kralj Pavle i kraljica Frederika priredili u čast svog gosta, predsednika Federativne narodne republike Jugoslavije, Josipu Brozu Titu je, između ostalog, kao glavni poklon uručen bronzani šlem s kraja VII – početka VI veka pre n.e.

Pomenuli smo da su sredstva javnog informisanja retko izveštavala o poklonima koje je Tito na svojim brojnim putovanjima primao, a gotovo nikada – izuzimajući oficijelnu razmenu odlikovanja – o darovima kojima je on uzvrćao svojim gostima ili domaćinima. Tako smo tek nakon pola veka saznali podatak da je Tito tom prilikom grčkom kraljevskom paru poklonio par konja lipicanera sa celokupnom opremom.

Prvobitna namena ovog šlema tzv. Korinskog tipa takođe je bila poklon. Naime, iako je šlem bio izrađen u punoj ratničkoj formi on zbog svojih malih dimenzija (visina 20 cm.) nije mogao služiti svojoj pravoj nameni. Zato se pretpostavlja da je šlem bio izrađen kao zavetni dar nekom od antičkih svetilišta, što je inače bio običaj raširen u arhajskom i klasičnom razdoblju Grčke. S obzirom na to da su zavetni ratnički šlemovi redovno bili onesposobljavani za eventualnu buduću praktičnu upotrebu, darodavac ga je, znajući za princip svetilišta, izradio u smanjenom obliku, čime je izbegao kasnije namerno deformisanje. Primarna namena pojedinih drugih eksponata na izložbi takođe je bila u funkciji poklona. Tri vaze iz kompleksa grobnice faraona Džosera imale su konsekrativnu namenu, a fragment pilastra iz Kambodže, glava Bude iz Avganistana kao i statue boga Ozirisa i boginje Venere činili su deo verskih objekata čije se funkcije samim tim podrazumevaju.

Prilikom posete Josipa Broza, 3. juna, predsednik grčke vlade, maršal Aleksandar Papagos, poklonio je Titu antičku figurinu od terakote sa kraja IV veka pre n.e., pod nazivom Igračica iz Tanagre. Po redu darovanja bili su to prvi eksponati arheološke zbirke – kolekcije nekadašnjeg Memorijalnog centra "Josip Broz Tito".

Zauzvrat, Papagos je od Josipa Broza dobio skulpturu u bronzi Dečak sa ribom, rad Antuna Augustinčića.

Izrada figurina od terakote uz pomoć kalupa u antičkoj Grčkoj svoj procvat doživljava u vreme ranog helenizma (330.-200.godine p.n.e.), kada u ovoj oblasti dominira tzv. Tanagra-stil koji je dobio naziv po statuetama pronađenim u nekropolama beotskog gradića Tanagre. Najčešće su to bile predstave devojaka (grčki: kora – devojka) po čemu je i veština izrađivanja statueta dobila naziv koroplastika. Brojne figurine sa predstavama mladih žena u trenucima zabave, igre ili odmora, u stojećim ili sedećem stavu, obučenih u duge, bogato drapirane hitone i himatione, pružaju nam mnogo podataka o modi tog vremena, načinu odevanja, tipovima frizura i nakita.

Ove figurine su jedan od glavnih pokazatelja stila i razvoja grčke skulpture u periodu ranog helenizma. Veliki uticaj na koroplaste ovog perioda imali su autori monumentalne skulpture, pre svega Praksitel i njegovi sinovi.

Grčki kraljevski par na poziv predsednika Tita dolazi u posetu Jugoslaviji, septembra 1955. godine. Razmena poklona obavljena je na intimnoj večeri u Belom dvoru u Beogradu. Grčki kralj je tom prilikom Titu poklonio replike u zlatu čuvenih pehara iz Vafia u Lakoniji.

Nastaviće se...

SRBI (NEKAD I SAD) NA PROSTORU REPUBLIKE SEVERNE MAKEDONIJE

Mr Živorad Lazić

Makedonija je istorijski i geografski region na Balkanskom poluostrvu. Administrativno je podeljen između Grčke (Egejska Makedonija), Severne Makedonije (Vardarska Makedonija) i Bugarske (Pirinska Makedonija). Neznatni delovi Makedonije pripadaju Albaniji i Srbiji.

Nastanak Republike Severne Makedonije

Republika Severna Makedonija je suverena država u centralnom delu Balkanskog poluostrva. Začetak makedonske državnosti potiče iz 1945. godine, kada je tadašnja srpska oblast Vardarska Makedonija proglašena za Narodnu Republiku Makedoniju i postala federalna jedinica FNRJ. Nezavisnost je stekla 1991. godine, kada su se njeni stanovnici na referendumu izjasnili za otcepljenje od SFRJ i sticanje državnosti. Članica UN postala je 1993. godine, pod nazivom Bivša Jugoslovenska Republika Makedonija. Sadašnji naziv, Republika Severna Makedonija, nosi od 2019. godine.

Davna prošlost

Malo je pisanih i drugih validnih tragova iz davne prošlosti, pa se razni istoričari i pseudoistoričari nadmeću svojim hipotezama o poreklu pojedinih balkanskih naroda i istorijskom pravu na sadašnju teritoriju Republike Severne Makedonije. Istoričari balkanskih zemalja, veoma često, imaju različite, a ponekad i dijametralno suprotne poglede na davnu prošlost ove teritorije. Pouzdano se zna da su od pradavnih vremena na Balkanskom poluostrvu živeli razni autohtoni narodi, koji su nazivani različitim imenima: Tračani (T-Raščani), Iliri, Dardanci, Tribali, Sarmati i dr. U doba "Vinčanske kulture", balkanski narodi su živeli bez ratova duži istorijski period.

Nesporno je dokazano da se moćna država Antička Makedonija proširila i na ovu oblast i ostavila značajne materijalne tragove. Iako je davno nestala, ona je i danas predmet sporenja između Hellenista i današnjih Severnih Makedonaca oko identiteta, imena i kulturno-istorijske baštine. Teritoriju današnje Republike Severne Makedonije, kasnije su zauzimali i jedni od drugih preotimali: Gali, Kelti, Rimljani, Romeji (Vizantijci), Avari, Sloveni, Bugari, Rašani, Turci, Srbi, Austrougari, Nemci... ali ova oblast nikada nije egzistirala kao zasebna država.

Srednji vek

Krajem 13. veka, a naročito u vreme Kralja Milutina, Srpska (Raška) država se postepeno širila na jug, pa skoro cela oblast današnje Republike Severne Makedonije ulazi u sastav Srpske srednjevekovne države. Polovinom 14. veka Skoplje postaje prestonica Srpske srednjevekovne države. U ovom gradu, na Vaskrs 16. aprila 1346. godine, dotadašnji kralj Dušan krunisan je za cara Srba, Grka, Bugara i Arnauta (Napomena: Albanska nacija i država nastale su 1912. godine). Na saboru srpske vlastele i crkvenih velikodostojnika, na Spasovdan 21. maja 1349. godine, u Skoplju je donet Dušanov zakonik - najviši zakonodavni akt kojim se uređuju odnosi u celom carstvu. Posle smrti cara Dušana, ovom oblašću upravlja car Uroš, a posle njegove smrti upravu nasleđuju braća Mrnjavčevići: kralj Vukašin i njegov brat Uglješa, koji ginu u Maričkoj bici 1371. godine. Posle Maričke bitke, kao vazalni vladari, ovim oblastima upravljaju: Marko Kraljević i sebastokrator Dejan-Dragaš (muž Dušanove sestre). Dejana nasleđuju njegovi sinovi Jovan i Konstantin. Konstantinova ćerka Jelena bila je udata za vizantijskog cara Manojla II Paleologa i rodila dva poslednja vizantijska cara Jovana VIII i Konstantina XI Dragaša.

Ropstvo i sloboda

Posle Maričke Bitke, Turci su, malo po malo, zauzimali pojedine srpske (i ne samo srpske) oblasti i jednu po jednu pripajali Osmanskom carstvu. U prvoj polovini 15. veka, cela teritorija sadašnje Republike Severne Makedonije bila je sastavni deo Turske imperije. Za vreme petovekovnog turskog ropstva veliki broj stanovnika primio je islamsku veru, što se naročito odnosilo na romsku i arnautsku populaciju.

U Prvom balkanskom ratu 1912. godine, u velikom zanosu i nezadrživom jurišu, vojska Kraljevine Srbija, oslobodila je delove sadašnje: Srbije, Republike Severne Makedonije, Albanije i Bugarske, a Vojvoda Степа sa svojom Drugom armijom umarširao je u Jedrene - tursku evropsku prestonicu.

Nezadovoljna Bugarska nije mogla da se pomiri sa povratkom Vardarske Makedonije pod srpsku vlast, pa je pokrenula i izgubila Drugi balkanski rat. Bukureštanskim mirom iz 1913. godine, cela teritorija današnje Republike Severne Makedonije priključena je Kraljevini Srbiji.

Sve ovo nije bilo po volji našim tradicionalnim neprijateljima (Austro-ugarima, Nemcima, Bugarima, Albancima...) koji su pokrenuli novi rat i raskomadali Kraljevinu Srbiju. Srpska državnost je vaskrsnula triumfalnom vojničkom pobedom u Velikom (Prvom svetskom) ratu.

Stanovništvo i nacija

Tokom vekova i burne istorije, autohtono stanovništvo nije nestalo niti se igde preselilo. Ono se prilagođavalo postojećim uslovima i opstajalo do današnjih dana. Izvorni genetski kod autohtonog stanovništva neznatno je izmenjen zbog povremenog mešanja genetskog materijala. Taj proces i danas traje. Najnovija genetska istraživanja potvrđuju da je genetski kod balkanskih naroda relativno sličan. Tzv. Haplogrupe su najbližnije između Srba i Makedonaca i one se skoro podudaraju kod 97% obe populacije. Odavno je jasno da nacija nije biološki, odnosno genetski fenomen, nego isključivo jezički, duhovni i kulturološki. Srpska nacija se formirala i učvrstila na Balkanskom poluostrvu tokom srednjeg veka, a makedonska nacija je ustanovljena 1945. godine.

Zato je veoma važno da se definišu pojmovi: Srbin i Makedonac. Pod ovim pojmom se ne podrazumevaju svi stanovnici Srbije i Makedonije, nego samo oni koji se tako osećaju i deklarišu kao Srbi, odnosno Makedonci.

Popis i statistika stanovništva Republike Severne Makedonije

Prema popisu iz 2021. godine, u Republici Severnoj Makedoniji živi 1.836.713 stanovnika. Dominantnu većinu od 58% čine Makedonci, a na drugom mestu nalaze se Albanci sa 24,3%. Zastupljenost nacionalnih manjina je sledeća: Turci 3,8%, Romi 2%, Srbi 1,3%. Zastupljenost Bošnjaka, Vlaha i drugih manjina je ispod 1%. Prema popisu iz 1921. godine, na prostoru današnje Republike Severne Makedonije živelo je 807.824 stanovnika od čega 530.950 pravoslavnih, koji su smatrani Srbima. Gde su nestali toliki Srbi? Postali su Makedonci. Neki su to sami hteli, neki su prevareni, neki su bili uslovljeni... U krajnjoj liniji, svako ima pravo da se deklarise onako kako se oseća. Srpska manjina u Republici Severnoj Makedoniji i makedonska manjina u Republici Srbiji, uz tradicionalno prijateljstvo, predstavljaju glavnu kariku za dobre odnose dve zemlje.

"Srpske" crkve i manastiri u Republici Severnoj Makedoniji

Procenjuje se da je na prostoru Republike Severne Makedonije nekada bilo oko 800 crkava i manastira, ali je većina stradala tokom proteklih vekova. Većinu crkava i manastira osnovali su i izgradili srpski carevi, kraljevi i druga srednjevekovna vlastela. Neke crkve i manastire osnovali su i izgradili vizantijski vlastelini ili crkveni velikodostojnici, ali su ih Srbi obnovili i sačuvali. U poslednje vreme, a naročito posle proglašenja nezavisnosti, makedonski narod je izgradio veliki broj novih pravoslavnih crkava. Sada, sve pravoslavne crkve i manastiri na prostoru Republike Severne Makedonije pripadaju Autokefalnoj Makedonskoj Pravoslavnoj Crkvi – Ohridska Arhiepiskopija. Ona ih koristi za svoja bogoslužjenja i brine o njima (koliko želi i može). Nadajmo se da će Makedonska pravoslavna crkva iskreno, pošteno i nadasve bogougodno napraviti razliku između vizantiskog, srpskog i makedonskog pravoslavnog nasleđa i da će o svim svojim svetinjama voditi računa podjednako, a naročito o onima koje imaju veliku istorijsku i kulturnu vrednost!

Crkva Svetog Spasa u Skoplju

Crkva Svetog Spasa ugnezdila se između Skopske tvrđave i Stare čaršije. Ona je zadužbina srpskog cara Dušana. Jednim delom ukopana je u zemlju. Jedno vreme, u crkvi se nalazio i grob cara Dušana, o čemu svedoči nadgrobna ploča sa njegovim grbom. Kasnije su mošti cara Dušana prenete u Prizren, u njegovu zadužbinu - manastir Svetih Arhangela, a danas počinjavaju u crkvi Svetog Marka u Beogradu. Za vreme turske vladavine, crkva Svetog Spasa je često bila zamandaljena, a njen zvonik bio je srušen. U 19. veku, crkvu Svetog Spasa preuzeli su Grci i tako je držali više decenija. U crkvi se nalazi ikonostas nemerljive umetničke vrednosti. Njega su, 1824. godine, uradili čuveni duborezački majstori - braća Petar, Filip i Blagoje Filipović iz Male reke u Debarskom srezu. U dvorištu crkve Svetog Spasa nalazi se konak sa riznicom i izložbenim prostorom, a zatim novoizgrađeni zvonik i sarkofag sa zemnim ostacima Goce Delčeva (Smatram da mu tu nije bilo mesto, iz više razloga). Interesantno je da se, skoro u svakoj pravoslavnoj crkvi, na vrhu kupole ili svoda, nalazi likovna predstava Isusa Hrista Svedržitelja (Pantokratora). Izuzetak je Crkva Svetog Spasa u Skoplju, gde je na sredini svoda naslikana predstava Boga Oca, po čemu je ova crkva jedinstvena u celoj Evropi. S obzirom na lokaciju ove crkve, vreme izgradnje, ime ktitora i pomenute kulturno-istorijske i umetničke vrednosti, sasvim je jasno da ova crkva predstavlja jednu od najznamenitijih građevina u Skoplju.

Skopska tvrđava i Car Dušan

Kale je kraći i popularni naziv za Skopsku tvrđavu, koja se nalazi u samom centru grada, na jednom izduženom brdu, iznad leve obale Vardara. Prema dosadašnjim saznanjima ovo područje bilo je naseljeno još u praistoriji (4.000–3.000 godina pre nove ere). Tokom vekova, naselje se razvijalo, širilo i gasilo, a prvi zaštitni zid nastao je između 7. i 6. veka pre nove ere. Prava tvrđava, u današnjem smislu, izgrađena je od kamenih blokova grada Skupija, koji je razoren u katastrofalnom zemljotresu 518. godine nove ere. Tvrđava je više puta rušena i obnavljana. Prva veća rekonstrukcija urađena je u vreme vizantijskog cara Justinijana Prvog (482-565), a kasnije u 10. i 11. veku. U svom dvoru na tvrđavi Kale, na Vaskrs 16. aprila 1346. godine, krunisan je srpski car Dušan. Turci su osvojili Skoplje u 14. veku, pa su i oni obavili nekoliko rekonstrukcija tvrđave. Poslednja velika oštećenja tvrđava je doživela tokom katastrofalnog skopskog zemljotresa 1963. godine, a poslednja velika obnova usledila je 2010. godine.

Dušanov most

Kameni most (ranije se zvao Dušanov most) nerazdvojni je deo tvrđave Kale, iako joj fizički ne pripada. Kameni most povezuje centralni gradski trg, na desnoj obali Vardara, sa tvrđavom i Starom čaršijom, na levoj obali. Postoje dva različita mišljenja o vremenu njegove izgradnje. Prvo: most je izgrađen u vreme cara Justinijana Prvog i dograđen u vreme krunisanja cara Dušana. Drugo: most je izgrađen u drugoj polovini 15. veka, u vreme sultana Mehmeda Drugog Osvajača. Meni je logičnije ovo prvo, jer sama arhitektura mosta nije u islamskom stilu.

Manastir sv. Ilije, selo Banjani Skopska Crna Gora

Do manastira, koji se nalazi na 640 metara nadmorske visine, dolazi se uzanim asfaltnim putem iz sela Banjani u Skopskoj Crnoj Gori. Po veličini konaka može da se zaključi da je ovde nekada bilo veliko manastirsko bratstvo ili sestrinstvo. Manastirska crkva, iz doba Nemanjića, izgrađena je u 14 veku. Ona je uklesana u stenu, pa se zbog toga često ubraja u pećinske crkve. U njenoj unutrašnjosti nalaze se dva sloja freskog živopisa. Priča se da se narod okuplja, a u crkvi obavlja bogoslužjenje svake godine na dan Sv. Ilije, 2. avgusta. U porti manastira Sv. Ilije sahranjen je vojvoda Spaso Prizrenac, jedan od vođa srpskog naroda iz Skopske Crne Gore. Vojvoda Prizrenac je poginuo 1904. godine, u sukobu sa turskom vojskom. Ovo je još jedan od dokaza vekovnog prisustva srpskog naroda na prostoru današnje Republike Severne Makedonije.

Srpska vojnička groblja i memorijali u Republici Severnoj Makedoniji

Na veb sajtu Ambasade Republike Srbije u Republici Severnoj Makedoniji, registrovano je i opisano 35 vojničkih grobalja i memorijala. Sličan broj (36) grobalja i memorijala nalazi se i na Fejsbuk stranici "Istorija Srba", u objavi od 2. jula 2019. godine. Sva srpska vojnička groblja i memorijali mogu da se podele u tri osnovne grupe (1) Balkanski ratovi, (2) Veliki rat, (3) Drugi svetski rat. Opšte stanje srpskih vojničkih grobalja i memorijala širom sveta, pa i u Republici Severnoj Makedoniji, nije zadovoljavajuće. Tome su najviše doprineli: bugarska okupacija za vreme Drugog svetskog rata i posleratne makedonske komunističke vlasti. Bez krivice nisu ni lokalno stanovništvo ni matične zemlje (Kraljevina Jugoslavija, FNRJ, SFRJ, Republika Srbija i Republika Severna Makedonija).

Spomen škola Cera kod Makedonske Kamenice

Selo Cera je udaljeno oko 9 kilometara od Makedonske Kamenice, na istoku Severne Makedonije. U podrumskom delu osnovne škole "Sv. Kiril i Metodij" smeštena je kosturnica sa tri betonska sarkofaga. Memorijal je posvećen srpskim oslobodiocima stradalim u borbama na Velikom Govedarniku, Osogovu, Retkim Bukovima i Presecima u završnim operacijama Bregalničke bitke tokom Drugog balkanskog rata 1913. godine. Možda se u toj kosturnici nalaze i kosti Radovana Pirivatrića, rođenog brata moje babe Leposave, po očevoj liniji, koji je poginuo 1913. godine na Velikom Govedarniku? Radovan Raka Pirivatrić bio je sin jedinac Stojana Pirivatrića iz sela Selevac. Učesnik je oba Balkanska rata. Posthumno je odlikovan medaljom "Osvećeno Kosovo" i krstom "Kralj Petar".

Lokalni vodič Novica Milanović, Srbin iz Republike Severne Makedonije, koji ima 39 recenzija na Gugl mapama, ostavio je sledeći komentar:

Posle osam godina razgovora, pregovora i dogovora uspele smo da na Spomen-školi u selu Cera, opština Makedonska Kamenica, na nadmorskoj visini od 1000 metara, staru i izlomljenu Spomen-ploču zamenimo novom, sa približno istim tekstom koji glasi:

"Ova Spomen škola izgrađena je 1928 godine. U podrumu se nalazi kript sa tri betonska sarkofaga, punih posmrtnim ostacima preko 900 poginulih ratnika u borbama na Govedarovom brdu pri završnim operacijama Bregalničke bitke 1913 godine. U tim borbama, pored Srba, učestvovao je i određen broj Crnogoraca i Makedonaca. Svima njima neka je laka zemlja i večna slava.

Udruženje za zaštitu i očuvanje srpskih spomenika u Makedoniji

Predsednik Prof. dr. Bora Ristić"

Crkva sv. Arhangela Mihaila u Skoplju

Gazi Baba je gradska opština u Skoplju. Deo te opštine naziva se Avtokomanda, na kojoj je nekada bilo srpsko vojničko groblje iz vremena Balkanskih ratova i Velikog rata. Procene su da je na tom groblju sahranjeno oko 3.200 srpskih vojnika. Posle Velikog rata, mnogi su grobovi iskopani, a tela oko 2.000 sahranjenih vojnika preneti su u zavičaj. Posmrtni ostaci preostalih vojnika skupljeni su na jedno mesto, da bi kasnije bili sahranjeni u zajedničkoj grobnici. Po nalogu Kralja Aleksandra Karađorđevića, na ovom mestu je sagrađena crkva "Hram Slave" i u njoj kripti pohranjene su kosti oko 1.200 vojnika, koje niko nije tražio. Crkvi je, kasnije, promenjeno ime i sada se zove Crkva Sv. Arhangela Mihaila. Ona je, sada, u vlasništvu Makedonske Pravoslavne Crkve i u njoj se održavaju redovna bogoslužjenja. Temelji crkve, u slavu i čast palim srpskim ratnicima, postavljeni su 1930. godine. Za nepune četiri godine crkva je završena. Kralj Aleksandar nije dočeka osvećenje crkve, jer je 9. oktobra 1934. ubijen u Marseju. Crkva je osvećena 21. novembra 1934. godine, na Arandjelovdan (otuda i novo ime). Liturgiju je služio patrijarh srpski Varnava.

Pretpostavljam da se ovde-negde nalaze i posmrtni ostaci moga pradede, po očevoj liniji, Dimitrija Lazića, junaka sa Cera i Kolubare. Bio je teško ranjen i povlačio se sa srpskom vojskom prema Solunu. Umro je 1915. godine, u vojnoj bolnici u Skoplju. Sahranjen je na srpskom vojničkom groblju. Porodica nije imala mogućnosti da njegove kosti prenese u rodno selo Selevac. Ušao sam u crkvu sa radošću i nekom tihom strepnjom. Ugledao sam divni mermerni ikonostas. Ovakav ikonostas, koji je veoma skup i težak za obradu, retko se sreće u pravoslavnim crkvama. Na njemu je uklesana prigodna posveta kraljevim ratnim drugovima koji ovde poživaju. Na zidovima crkve restaurirane su stare freske.

Crkvena kriptu je bila zaključana. Pitao sam čoveka koji prodaje sveće da li postoji mogućnost da siđemo u kriptu i on se potrudio da nađe ključ i da nam otvori. Na zidu kripe postavljena je mermerna ploča sa sledećim tekstom:

*"Neumrlim borcima palim za slavu i veličinu otadžbine,
prvim regrutima Južne Srbije.*

*Vardarskog, Bregalničkog, Kosovskog,
Bitoljskog i Ibarskog puka.*

1914-1918.

Njihovi ratni drugovi"

Vojničke kosti pohranjene su u 108 velikih sanduka. Na svakom sanduku bila je metalna pločica sa imenima i prezimenima vojnika. Tokom vremena pločice su oksidirale, pa je većina od njih nečitljiva. Na mnogim sanducima, pločice su otpale ili su nestale. Uzalud sam pokušavao da pronađem ime svoga pradede, pa sam pitao onog čoveka što prodaje sveće: da li u crkvi, ili negde drugde, postoji neki spisak vojnika sahranjenih u kripti? Čovek mi reče da ne postoji. Nisam siguran? Priča se, takođe, da svi grobovi nisu ni otkopani, jer su prilikom izgradnje obližnjeg studentskog doma, prilikom iskopavanja zemlje, pronalažene ljudske kosti! Nemoćan da bilo šta saznam, kupio sam dve voštane sveće, izašao iz crkve i na mestu za paljenje sveća, upalio jednu svome pradedi, a onu drugu svima ostalima koji su ovde sahranjeni.

U crkvenoj porti (dvorištu) nalazi se i englesko vojničko groblje, sa oko 120 grobova. Pored svakog groba postavljen je mali kamen sa metalnom pločicom na kojoj je izgravirano ime, prezime i drugi, osnovni, podaci za svakog sahranjenog vojnika. Pitam se, pitam: kako to da oni mogu, a mi ne možemo? Da li su njihove žrtve vrednije od naših? Eto, zašto je Velika Britanija bila i ostala Imperija.

Srbi u Republici Severnoj Makedoniji, danas

Prema popisu iz 2021. godine, u Republici Severnoj Makedoniji živi 23.847 Srba. U odnosu na prethodni popis iz 2002. godine, broj Srba u RSM smanjen je za 11.180! Stalno smanjenje broj Srba postao je trend i u Republici Srbiji! Otuda je mnogo važnije da svi zajedno mnogo više brinemo o demografiji nego o geografiji! Najveći broj današnjih Srba u Republici Severnoj Makedoniji su starosedeooci. Oni su odoleli svim iskušenjima i ostali Srbi do kraja.

Zatim slede Srbi u mešovitim brakovima, kao što je, na primer, moja sestra od tetke. Na trećem mestu su oni koji su zbog posla došli i ostali da žive u Republici Severnoj Makedoniji (najčešće vojna lica). Priličan broj Srba iz Južne Srbije dolazio je na studije u Skoplje, pa su neki tu i ostali. Između Srba i Makedonaca nije bilo nikakvih oružanih sukoba, a kamoli ratova, tokom istorije. Srbi imaju ista politička i građanska prava kao i svi stanovnici Republike Severne Makedonije. Imaju svoja udruženja. Imaju svoj informativni portal SrbTel.mk. Srbi organizuju brojne kulturne, duhovne, sportske i druge manifestacije na kojima se okupljaju i čuvaju svoj identitet. Srbi i Makedonci zajednički navijaju za sportiste obe zemlje. Međusobno se podržavaju na Pesmi evrovizije. Na makedonskim veseljima se pevaju i srpske pesme... Iako, na prvi pogled, Srbi ne žive mnogo lošije od Makedonaca i drugih naroda u Republici Severnoj Makedoniji, nesporna je činjenica da Srbima pretila "prirodna" asimilacija. To je, izgleda, nezaustavljiv proces. U prilog tome govori podatak da samo 14 prvaka pohađa nastavu na srpskom jeziku, u školskoj 2022/2023 godini, u celoj Republici Severnoj Makedoniji.

Relativno dobre odnose treba čuvati i unapređivati. Svaka srpska porodica, koja krene automobilom na letovanje u Grčku, treba detaljno da isplanira svoj put kroz Republiku Severnu Makedoniju. Na tom putu, svake godine, treba posetiti barem po jednu crkvu ili manastir koje su gradili naši preci i čime se i danas ponosimo. Na povratku iz Grčke, svake godine, treba posetiti barem po jedan memorijal ili vojničko groblje, jer skoro da nema ni jednog Srbina bez nekog pretka koji je svoje kosti ostavio u Makedoniji. Republika Severna Makedonija ima veliki broj prirodnih lepota i znamenitosti, koje su smeštene na malom prostoru i koje bi valjalo posetiti.

Nabrojicu samo neke: Kanjon Matka, Neolitska opservatorija Kokino (u blizini Kumanova), Cocev kamen (između Kumanova i Kratova), Kameni grad Kuklica (u blizini Kratova), Ohridsko, Prespansko i Dojransko jezero, Nacionalni park Galičica, Nacionalni park Pelister, Herakleja, Stobi, Skupi, Drevni akvadukt Vizbegovo, grad Kruševo, grad Ohrid, Skopska stara čaršija, reka Crni Drim, Mavrovo, šarena džamija u Tetovu...

Kanjon Matka

Neolitska opservatorija
Kokino (u blizini Kumanova)

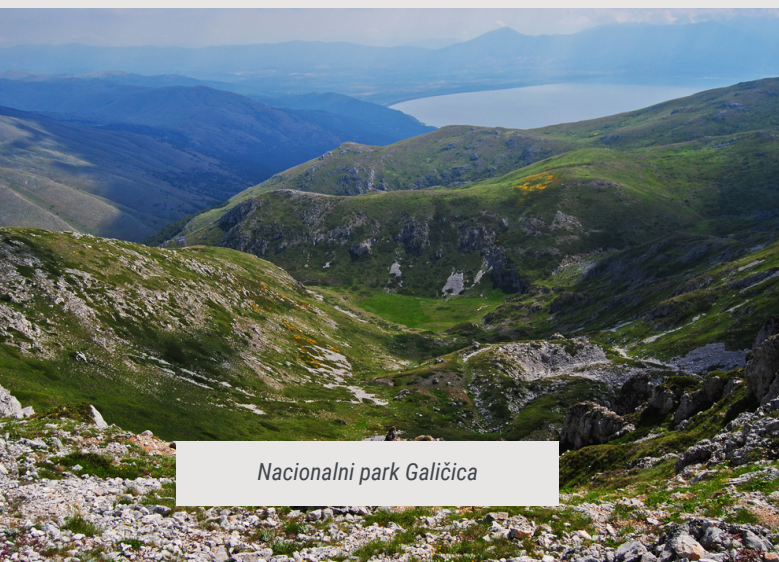
Prespansko jezero

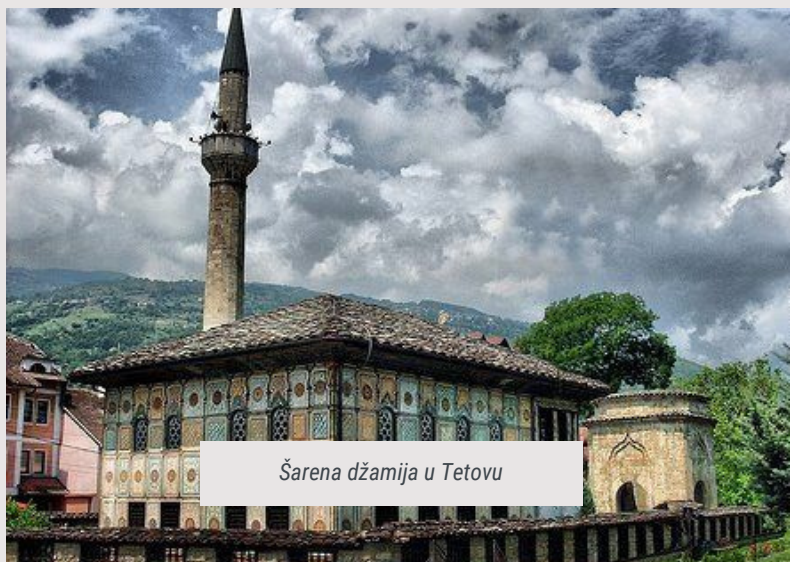
Dojransko jezero

Skopska stara čaršija

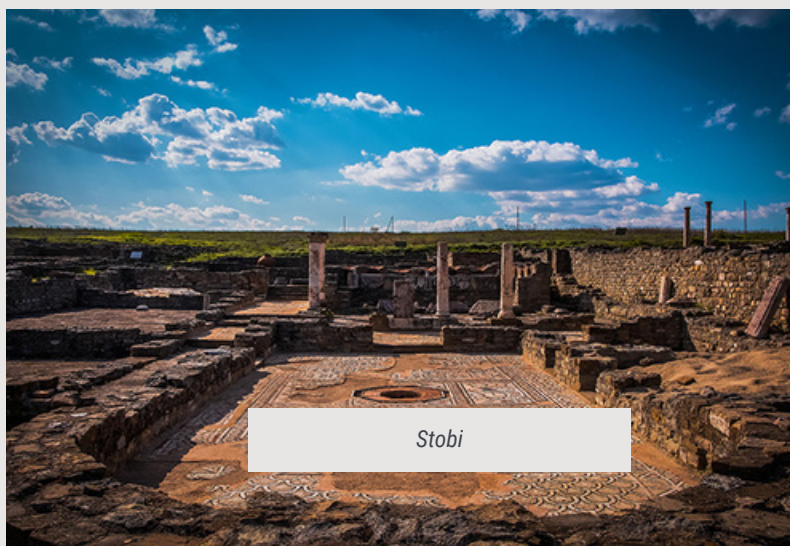
Nacionalni park Galičica

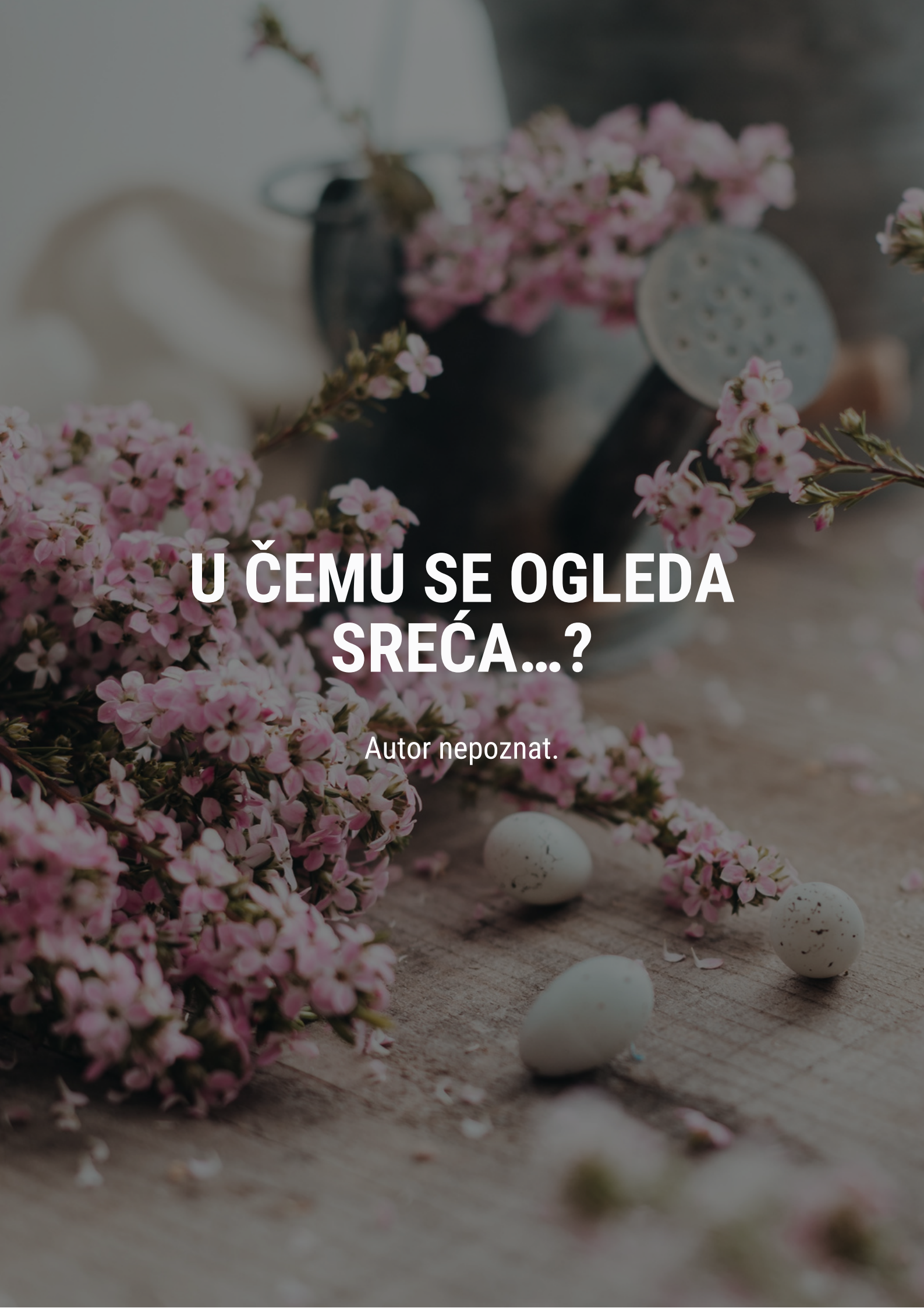
Šarena džamija u Tetovu

Herakleja

Stobi

U ČEMU SE OGLEDA SREĆA...?

Autor nepoznat.

Priča se da je Solon, na zahtev Krez, došao u Sard. Kada je Solon pregledao velelepni Krezov zamak, Krez ga upita da li poznaje čoveka srećnijeg od njega. Solon je odgovorio da poznaje takvu osobu: to je njegov sugrađanin Tel. Tada je rekao da je Tel bio čovek visokog morala, ostavio je iza sebe decu koja imaju dobro ime, imovinu u kojoj ima sve što je potrebno, i poginuo je slavno, hrabro se boreći za otadžbinu. Solon se Krezu činio ekscentričnim i grubim, jer sreću ne meri obiljem srebra i zlata – čega je imao u izobilju, a život i smrt proste osobe stavlja iznad njegove ogromne moći. Pa ipak, ponovo upita Solona da li poznaje još nekoga posle Tela ko je bio srećniji od njega. Solon je ponovo rekao da zna: to su bili Kleobis i Biton, dva brata koji su izuzetno voleli svoju majku. Kada jednog dana volovi dugo nisu dolazili sa paše, oni su se upregli u kola i odvezli majku u Herin hram. Svi građani su je nazivali srećnom, a ona se radovala. Braća tada prinesoše žrtvu, napiše se vode, a sutradan ne ustadoše. Kleobis i Biton pronađeni su mrtvi. Braća, stekavši takvu slavu, videše smrt bez bola i tuge.

„A mene“, sada već ljutito uzviknu Krez, „ti mene uopšte ne stavljaš među srećne ljude?“

Tada Solon, ne želeći da mu laska, ali ne želeći da ga još više nervira, reče:

- Kralju Lidije! Bog je nama, Helenima, dao sposobnost da u svemu poštujemo meru. I kao rezultat takvog osećaja za meru, imamo i neku vrstu plašljivog uma, očigledno, običnog, a ne kraljevskog, briljantnog. Takav um, videći da u životu uvek ima svakojakih sudbinskih peripetija, ne dozvoljava da se ponosi srećom datog trenutka, ako još nije prošlo vreme kada se može promeniti. Budućnost, puna svakojakih nezgoda, neprimetno se približava svima. Kome Bog pošalje sreću do kraja života, mi ga smatramo srećnim. A nazvati čoveka srećnim za života, dok je još uvek izložen opasnosti, isto je što i proglasiti pobednika i vencem krunisati sportistu koji još nije završio takmičenje. Ovo je pogrešna stvar, lišena svakog značenja.

Posle ovih reči, Solon je otišao. Krez se uvredio jer ga nije razumeo. Tada je Krez prezirno tretirao Solona.

Nakon poraza u bici sa Kirom, Krez je izgubio prestonicu, a sam je bio živ zarobljen i suočio se sa tužnom sudbinom da će biti spaljen na lomači. Vatra je već bila spremna. Vezani Krez je podignut na lomaču. Svi Persijanci su pogledali ovaj prizor, a Kir je bio tamo. Tada je Krez, koliko je još imao glas, tri puta uzviknuo:

– O Solone...! O Solone...! O Solone...!

Kir je bio iznenađen i poslat da pita kakav je to čovek ili bog Solon, kome se on obraća u takvoj beznadežnoj nesreći. Krez je, ne krijući ništa, rekao:

– To je bio jedan od helenskih mudraca, koga sam pozvao, ali ne da bih ga saslušao i naučio nešto od njega što mi je potrebno, nego da bi se divio mom bogatstvu i, vraćajući se u otadžbinu, pričao o tom blagostanju, čiji mi je gubitak, kako se ispostavilo, doneo više tuge nego njeno sticanje – sreće. Dokle god je postojalo, jedino dobro od njega bilo ono prazno pričanje i slava. A njegov gubitak doveo me je do teških stradanja i katastrofa od kojih nema spasa. Tako je Solon, gledajući moj tadašnji položaj, predvideo ono što se sada dogodilo, i posavetovao me da imam na umu kraj svog života, i da se ne gordim i veličam krhkim imanjem.

Ovaj odgovor je prosleđen Kiru. Ispostavilo se da je Kir bio pametniji od Kreza i, videvši na ovom primeru potvrdu Solonovih reči, ne samo da je oslobodio Kreza, već se i prema njemu odnosio sa poštovanjem tokom celog života.

Tako se Solon proslavio jednom rečju: jednog je kralja spasao, a drugog prosvetlio...

Od lažnih vesti i fotošopa do 'dubokih laži'

'DEEPFAKES' – LAŽI NA STEROIDIMA

Jevđenije Đokić

Dok istina obuje cipele, laž propuće pola sveta - Mark Tven

Na katolički Božić 2020. godine, kraljica Elizabeta II se, [na britanskom Kanalu 4](#), obratila građanima Ujedinjenog Kraljevstva sa jednom sasvim netradicionalnom i krajnje bizarnom čestitkom. Prvo se zahvalila na pozivu i mogućnosti da na televiziji konačno kaže sve što je tišti. Govorila je i o nestašici WC-papira u vreme pandemije, a kritikovala je i unuka Harija i snajku Megan zbog toga što više vole da žive sa Kanađanima. Onda je na kraju (iako tada u 94. godini života) živahno počela da đuska kao tiktokerka.

Naravno, to nije bila stvarna kraljica Elizabeta II, već **'duboko lažni' video** napravljen tehnologijama veštačke inteligencije. Možemo samo da pretpostavimo šta bi Mark Tven rekao na sve to da je kojim slučajem danas živ.

Ovakve digitalne obmane predstavljaju najnoviji, ekstremni izazov za suočavanje sa pitanjem šta je danas za nas istina. Ne treba izostaviti ni činjenicu da je ova lažna kraljica u svojoj satiričnoj božićnoj poslanici takođe pozvala građane da ne veruju baš uvek svojim sopstvenim očima i ušima. Tako nam je najdirektnije ukazala da su **istina** i **poverenje** postali ključna pitanja savremenog doba. Čemu i kome se danas uopšte može verovati?

U digitalnom svetu važi tzv. [Poov zakon](#), koji tvrdi da će uvek postojati određen broj korisnika na društvenim mrežama koji čak i providne parodije i satire neće shvatiti kao šalu nego će poverovati viđenom sadržaju. Baš kao što ovu kraljičinu lažnu božićnu poruku nije shvatilo oko dve stotine uvređenih Britanaca koji su, nakon svog čaja u pet posle podne, televiziji pisali [gnevna pisma](#).

Sam termin **'duboke laži', dipfejks** (eng. deepfake ili češće u množini deepfakes), je kovanica od pojmova **deep learning** ('duboko učenje') i **fake** (lažno, ono što nije originalno, što nije autentično). 'Duboko učenje' je grana mašinskog učenja, a ono spada u oblast veštačke inteligencije.

Poznavanje tehnološke pozadine dubokih laži nam pomaže da bolje razumemo poreklo i glavne aktere u ovom informacionom prostoru, kao i da predviđamo buduće tehnološke trendove u ovoj oblasti. Duboke laži su zasnovane na tehnologiji poznatoj pod imenom **'generativne suparničke mreže' (Generative Adversarial Networks -GANs)**. Algoritmi GAN sadrže dve odvojene aplikacije veštačke inteligencije, jednu (**generator**), koja kreira digitalne sadržaje - na primer, fotografije ili video zapise sa licima ljudi - i drugu 'protivničku' (**diskriminator**), koja procenjuje uspešnost generisanog - pokušava da prepozna da li su te fotografije ili video zapisi stvarni ili su lažni, tj. radi li se o pravim osobama u njima ili ne. Na iterativan način generator procene iz diskriminatora koristi za poboljšanja. Vremenom, obe postaju sve bolje ('uče' jedna od druge), tako da prva počinje da stvara sadržaje koji izgledaju tako uverljivo da diskriminator sve teže razlikuje autentične od kompjuterski sintetizovanih.

Manipulisanje informacijama nije neka novost koju nam je donelo moderno doba. Nekada se to radilo pomoću govorničkih veština i pisane reči. Razvojem medija, posebno onih digitalnih, ta praksa je dobila nove, ranije nepoznate, oblike. Ono što sadašnji trend lažnih vesti čini drugačijim jesu digitalne informaciono-komunikacione tehnologije koje su omogućile kreiranje audio i video zapisa u kojima stvarni ljudi govore i rade stvari koje nikada nisu rekli niti uradili, a zatim njihovo izuzetno brzo širenje na globalnom nivou.

Posebno treba imati u vidu koliko se brzo ove tehnologije razvijaju. Poznati režiser Martin Scorseze je 2019. godine objavio svoj film, **Irac**, u kojem je imao izuzetno skup i zahtevan proces podmlađivanja svojih glavnih glumaca Roberta de Nira, Al Pacina i Džoa Pešija. Scorseze je radio na ovom projektu od 2015. Snimao je specijalnom kamerom sa tri opreme, imao je najbolje umetnike specijalnih efekata, postprodukciju, budžet od više miliona dolara, a efekat na kraju ipak nije bio tako ubedljiv. A onda je vrlo brzo neko na Jutjubu, koristeći takoreći besplatni softver, uradio skoro savršeno [podmlađivanje tog istog filma](#).

Digitalne tehnologije su postale toliko dostupne da veliki broj ljudi, bez ikakvih ekspertskih znanja iz oblasti veštačke inteligencije, može napraviti sadržaje ovog tipa uz pomoć softvera koji je svima dostupan za besplatno preuzimanje. Na Jutjubu postoje veoma [detaljna objašnjenja](#) kako se to može uraditi.

Pre dvadesetak godina praktična sposobnost pojedinaca i organizacija da distribuiraju slike, audio i video zapise (bili oni autentični ili ne) bila je ograničena. U većini zemalja, nekoliko medijskih kompanija je plasiralo sadržaje na nacionalnom ili globalnom nivou. Vodeće televizijske i radio mreže, novine, časopisi i izdavači knjiga **kontrolisali su širenje informacija**. U takvom okruženju relativno mali broj pojedinaca ili preduzeća mogao je da dopre do široke publike. Digitalna informaciona revolucija je poremetila ovaj model distribucije medijskih sadržaja. Danas, bezbroj digitalnih platformi olakšava globalno povezivanje i time demokratizuje pristup komunikacijama do nivoa bez presedana.

Prvi duboko lažni video zapisi pojavili su se na Internetu na mrežnoj platformi **Reddit** krajem 2017. godine. Korisnik koji je imao korisničko ime **'deepfakes'** napravio je nekoliko vrlo realističnih [pornografskih video zapisa](#) poznatih ličnosti sa eksplicitnim seksualnim scenama koje se zapravo nisu dogodile u stvarnom životu. Aplikacija koju su koristili kreatori dubokih laži i koja se delila na Redditu u vrlo kratkom vremenskom periodu preuzeta je više od 100.000 puta.

Široka pristupačnost dubokih laži u digitalnom prostoru izazvala je niz **pravnih, društvenih i etičkih** pitanja. Da li je potrebna bilo kakva **pravosudna intervencija**? Da li bi **duboke laži trebalo potpuno zabraniti**? Ako regulatori treba da se umešaju, koji bi to bio najefikasniji način da se kontrolišu onlajn zajednice u kreiranju dubokih laži? Treba li neke obaveze nametnuti i operaterima digitalnih platformi?

Da bismo bolje razumeli fenomen dubokih laži i njihov uticaj na pojedince i društvo u celini potrebno je napraviti neku njihovu kategorizaciju. Mogu se okvirno razlikovati četiri glavne grupe dubokih laži. Prve dve, **osvetnička pornografija** i **političke duboke laži**, mogu se okarakterisati kao 'teški' slučajevi, dok su druge dve, **komercijalne** i **kreativne duboke laži**, u određenoj meri društveno korisne i stoga izazivaju manje zabrinutosti.

Osvetnička pornografija se odnosi na seksualno eksplicitan materijal koji se kreira i široko distribuira kako bi se ponizila, ucenjivala ili nanela neka druga šteta osobi koja je prekinula intimnu vezu. U poslednje vreme, osvetnička pornografija se proširila na pravljenje lažnih pornografskih video zapisa u cilju iznude finansijske nadoknade da se takvi snimci ne bi distribuirali.

Osvetnička pornografija je verovatno najgora varijanta dubokih laži jer stvara izrazito ponižavajuće posledice. Paradoksalno, iako lažna pornografija narušava privatnost i može se smatrati kršenjem javnog morala, veliki deo onlajn zajednice je na to prilično indiferentan. Duboke laži mogu imati veoma negativne posledice za **funkcionisanje demokratskih**

društava. Duboko lažni novinski izveštaji mogu imati za cilj da naruše reputaciju određenih političara, prikazuju lažne događaje (npr. lažni teroristički napad) ili da utiču na demokratske procese kao što su izborne kampanje ili drugi društveno značajni događaji. Duboke laži mogu biti upotrebljene kao katalizatori za narušavanje poverenja u političke institucije i produbljivanje podela među društvenim grupama. Ako ih koriste neprijateljske vlade, duboke laži mogu čak predstavljati pretnju po nacionalnu bezbednost ili štetiti međunarodnim odnosima. U političkom okruženju post-istine, ovo se pretvara u trend političkog komuniciranja u kojem ključna briga nije ono što je moralno, etičko ili činjenično, već ono što je politički korisno.

Duboke laži, međutim, mogu imati i **značajnu pozitivnu upotrebu** u komercijalne i društveno korisne svrhe. Na primer, [CereProc](#) je korporacija koja koristi tehnologiju dubokih laži da omogući da ponovo 'progovore' ljudi koji su izgubili moć govora zbog bolesti.

Sa GAN tehnologijom, sintetički video snimci se mogu proizvoditi i do deset puta jeftinije. Najznačajniji primer za tako nešto jeste video Dejvida Bekama snimljen na engleskom jeziku koji je imao za cilj da podigne svest o inicijativi za borbu protiv malarije (Malaria Must Die). Bekamovo lice i glas su onda 'lažirani' da bi mu se omogućilo da 'govori' na devet jezika. Ovaj primer stvaranja video zapisa ilustruje da tehnologija dubokih laži ima ogroman potencijal za korisne primene.

U publikaciji koju je 2019. godine objavio Samsungov centar za veštačku inteligenciju iz Moskve, zajedno sa Skolkovo institutom za nauku i tehnologiju, objašnjeno je kako je moguće kreirati dipfejk video uz pomoć samo jedne statične fotografije i to na primeru [Mona Lize](#). Ako smo se uvek pitali šta se krije iza njenog zagonetnog osmeha, možda to sada možemo da naslutimo na osnovu njene mimike i pokreta koje je sintetizovala veštačka inteligencija.

Fascinantni primer je i '[oživljavanje](#)' [Salvadora Dalija](#) za potrebe muzeja na Floridi. Na osnovu istraživanja i analize stvarnih Dalijevih video materijala, i zatim izučavanja njegovih pokreta do najsitnijih detalja, došlo do 125 interaktivnih videa u kojima glavni akter nije neko ko glumi umetnika, već zaista predstava u stilu stvarnog Dalija. On 'komunicira' sa publikom i na kraju napravi selfi (jer, naravno, podrazumeva se da bi Dali bio oduševljen selfijima).

Onlajn zajednica je proslavila i glumca [Nikolasa Kejdža](#), koji je ni kriv ni dužan, zahvaljujući tehnologijama dubokih laži i društvenim mrežama, 'glumio' u mnogim blokbuster filmovima. Tako se na Jutjubu, ali i drugim platformama, mogu naći isečci filmova u kojima Kejdž igra glavnu ulogu u 'Indijana Džonsu', 'Džemu Bondu', 'Supermenu', 'Lorensu od Arabije' ili 'Kumu'. Mnoge od tih scena izgledaju tako neverovatno stvarne, a kreirali su ih pojedinci, bez nekog ekspertskeg tehnološkog znanja, iz čiste zabave. U istom duhu, duboke laži bi mogle biti korišćene i kao pogodan medij za parodiranje ili satirično problematizovanje društveno značajnih tema. Na Internetu se mogu naći razne liste [najboljih dipfejk](#) video radova koji se veoma uspešno poigravaju sa našom percepcijom stvarnosti.

Prethodni primeri u dobroj meri ilustruju da, kao i sve u životu, tehnologije dubokih laži imaju i svetlu i tamnu stranu. **Štete koje mogu nastati kao posledice dubokih laži mogu biti toliko velike da je to neverovatno.** Pored nanošenja direktnih psihičkih povreda tehnologija dubokih laži se može koristiti za nanošenje štete žrtvama rušenjem njihovog ugleda u mnogim životnim situacijama. U svim 'takmičarskim' životnim oblastima - na radnom mestu, u ljubavi, sportu, tržištu i politici - duboke laži pružaju mogućnosti da svako nanese značajne udarce na ugled svojih rivala. Lažni video snimci mogli bi da prikazuju ljude kako uništavaju imovinu u pijanom besu, krađu iz prodavnice, uzviču odvratne rasističke parole, koriste droge, ili rade bilo šta antidruštveno ili sramotno. To može dovesti do gubitka romantične prilike, prestanka podrške prijatelja, uskraćivanje napredovanja, otkazivanje poslovnih prilika i tako dalje. U zavisnosti od okolnosti i vremena kruženja falsifikata, posledice bi mogle biti razorne, a razotkrivanje laži obično dolazi prekasno da bi se popravila načinjena šteta.

Duboke laži nisu samo pretnja pojedinačnim osobama ili firmama. One imaju sposobnost da, na različite načine, nanese štete i društvu u celini. **Pretnje koje dolaze od dubokih laži imaju systemske dimenzije.** Šteta se može, između ostalog, proširiti na izobličenje demokratskog razgovora o važnim političkim pitanjima, manipulaciju izborima, eroziju poverenja u značajne javne i privatne institucije, produbljivanje i iskorišćavanje društvenih podela, štete po određene vojne ili obaveštajne operacije ili sposobnosti; pretnje po ekonomiju i štete u međunarodnim odnosima.

Ne postoji čarobni štapić za rešavanje ovih problema, a svakako ne postoji mogućnost zaustavljanja tehnološkog napretka koji je omogućio duboke laži. U idealnom slučaju, ovi, tehnologijom izazvani problemi mogli bi se na odgovarajući način rešiti pomoću iste te tehnologije. Međutim, iako već postoje snažni algoritmi za detekciju dipfejk sadržaja (uključujući metode zasnovane na GAN-u), oni zaostaju za inovacijama koje se pojavljaju u kreiranju dubokih laži.

Sa druge strane oni neće imati širok uticaj ako ih glavne platforme za distribuciju sadržaja, uključujući i tradicionalne medije, ne usvoje kao mehanizam za pregled i filtriranje. Isto važi i za potencijalna rešenja koja uključuju digitalno poreklo: video ili audio sadržaj može pri kreiranju biti obeležen 'digitalnim vodenim žigom', proizvedeći nepromenjive metapodatke koji označavaju lokaciju i vreme i potvrđuju da sadržaj nije menjan.

Potrebno je i da državne institucije interveniše sa regulatornim zakonima koji jasno propisuje obaveze svih koji koriste takve tehnologije. Ali slično kao i kod većine tehnoloških rešenja, teško da će moći da se izbere za globalni uticaj, posebno u slučaju međunarodnih odnosa. Često je izazovno ili prosto nemoguće identifikovati tvorce štetnih dubokih laži, a oni se mogu nalaziti u inostranstvu i izvan dometa lokalnih zakonskih rešenja. Osim toga ovo bi podrazumevalo državne intervencije u obimu većem od bilo čega što je ranije viđeno u vezi sa regulisanjem u ovoj oblasti.

Trenutno, većina internet platformi za distribuciju digitalnih sadržaja kao što su Jutjub, Fejsbuk ili Tviter, imaju brojne zakonske obaveze da kontrolišu sadržaje koji se na njima plasiraju. Platforme to rade koristeći najnaprednije tehnologije za otkrivanje i uklanjanje nemoralnog, nezakonitog ili zlonamernog sadržaja. Takođe pružaju korisnicima i razne alate za otkrivanje problematičnih sadržaja i obaveštavanje platformi o tome. Tehnološki posmatrano, već se može uočiti da je došlo do 'trke u naoružanju' u kojoj su tehnologije koje se koriste za generisanje dubokih laži u prednosti u odnosu na tehnologije koje se koriste za njihovo otkrivanje.

Sa stanovišta nas običnih 'žitelja' ovog informacionog ekosistema, možda je najvažniji faktor podizanje nivoa svesti najšire javnosti o tome da **svi imamo obavezu da uložimo vreme i trud** za proveravanje izvora informacija i za razotkrivanje lažnih sadržaja. Moramo pažljivo da proveravamo naše omiljene izvore informacija – šta je u njima istinito a šta lažno, bilo da su to novine, televizija, internet portali, društvene mreže ili stvarni ljudi.

Većina ljudi bi se složila da je **pristup pouzdanim i tačnim informacijama** od ključnog značaja za dobro funkcionisanje svakog društva i da tehnologija dubokih laži to dovodi u opasnost. Ako se sve može lažirati **onda se sve može i poreći**. Dakle, **sama osnova onoga što je stvarnost počinje da se urušava**. Naravno, sama realnost po sebi ostaje, samo što **naša percepcija stvarnosti počinje da postaje sve nejasnija**.

Američki filozof i evolucionista Danijel Denet je tokom [nedavnog intervjua](#) rekao da **čovečanstvo ulazi u period epistemološkog mraka** kakav nismo doživeli još od srednjeg veka. Prema Denetu, prava opasnost pred nama je to što smo izgubili poštovanje prema činjenicama i istini i tako izgubili želju da razumemo svet zasnovan na činjenicama.

Našli smo se 'u sendviču' između manipulacije i poverenja. Da bismo izašli iz pozicije manipulisanja, moramo se **vratiti zdravom razumu – a pre svega našoj sposobnosti razmišljanja**. Svako od nas mora postati svestan sopstvene odgovornosti u digitalnom ekosistemu i pridržavati se

jednostavnog pravila - **ako nisam sasvim siguran da je nešto istina ne smem to dalje deliti po društvenim mrežama**. Zapitajmo se kako bi naše današnje društvo izgledalo kada bismo sledili taj savet i kada bismo prestali da tako lakomisleno širimo okolo po društvenim mrežama ono za šta nismo sasvim sigurni da je istinito?

A photograph of a garden path lined with flowers and trees. The path is made of reddish-brown bricks and leads into the distance. On either side of the path are lush flower beds with various plants, including red and pink flowers on the left and yellow flowers on the right. In the background, there are tall, dense green trees under a grey sky.

CVEĆE OD MAJAKOVSKOG

Nepoznat autor

Najdirljivija priča u životu Vladimira Majakovskog dogodila se u Parizu, kada se zaljubio Tatjanu Jakovljevu.

Nisu imali ništa zajedničko. Ruska emigrantkinja, oblikovana, usavršavana i vaspitavana stihovima Puškina i Tjutčeva, nije shvatala ni reč od iseckanih, žestokih, pokidanih stihova modernog pesnika sovjeta "ledolomca" iz Sovjetskog Saveza.

U suštini ona nije shvatala ni jednu njegovu riječ – čak ni u stvarnom životu. Divalj, besan, bezrezervan, živeći zadnjim dahom, on ju je uplašio svojom neobuzdanom strašću. Nije je dirnula ni njegova pasja odanost, nije je facinirala ni njegova slava. Njeno srce je ostalo netaknuto. I Majakovski se vratio sam u Moskvu.

Od ove munjevitte i neodržive ljubavi njemu je ostala tajna tuga, a nama čudesna pesma "Pismo Tatjani Jakovljevoj" sa rečima: " Uprkos svega jednom ću te dobiti – samu ili zajedno sa Parizom!"

Njoj je ostalo cveće. Ili tačnije – Cveće. Sav honorar od nastupa u Parizu Vladimir Majakovski je stavio u banku na račun poznate pariske cvetne firme pod jedinim uslovom da nekoliko puta nedeljno isporučuju Tatjani Jakovljevoj buket najlepšeg i najneobičnijeg cveća – hortenzija, parma ljubičica, crnih ruža, čajevka, orhideja, astera ili hrizantema.

Renomirana pariska kompanija dobro je ispunjavala uputstva ekstravagantnog klijenta – i od tada, bez obzira na vremenske prilike i godišnje doba, iz godine u godinu na vratima Tatjane Jakovljeve kucao je isporučilac sa buketima fantastične lepote uz jednu istu frazu: "Od Majakovskog."

Majakovski je umro '30-e godine – ta vest ju je zapanjila, kao udar neočekivane jačine. Već se privikla na to da on redovno ulazi u njen život, već se navikala na saznanje da je on negde tamo i šalje joj cveće. Nisu se viđali, ali činjenica da postoji čovek, koji je toliko voli, uticala je na sve što joj se dešavalo: kao što Mesec u različitom stepenu utiče na sve stanovnike zemlje, samo zato što stalno kruži oko Zemlje.

Nije čak ni znala kako dalje da živi – bez te bezumne ljubavi, rastopljene u cveću. Međutim, u uputstvima koje je ostavio zaljubljeni pesnik cvetnoj kompaniji, nije bilo govora o njegovoj smrti. Sutradan na njenom pragu pojavio se isporučilac sa prelepim buketom i istim rečima: "Od Majakovskog."

Kaže se da je velika ljubav jača od smrti, ali ne uspeva svakome da otelotvori ovu izjavu u stvarnom životu. Vladimiru Majakovskom se dalo. Cveće su donosili i '30-e godine kad je umro, i četrdesetih, kada je već bio zaboravljen. Tokom Drugog svetskog rata, za vreme nemačke okupacije Pariza, ona je preživela samo zato što je prodavala na bulevaru te raskošne bukete.

Pošto je svaki cvet bio "ljubav", bukvalno su je tokom nekoliko godina njegove reči ljubavi spasile od gladi. Potom su savezničke snage oslobodile Pariz, zatim je zajedno sa svima plakala od sreće kada su Rusi ušli u Berlin – a buketi su joj i dalje stizali. Isporučioci su joj starili pred očima, smenjivali su ih novi, i jedni i drugi su već znali da su deo velike legende – male, ali bitne. I već kao parolu, koja im daje propust u večnost, govorili su, osmehujući se osmehom zaverenika: "Od Majakovskog."

Cveće od Majakovskog postalo je već i u Parizu istorija. Da li je istina ili lepa izmišljotina? Jednom krajem sedamdesetih, sovjetski inženjer Arkadij Rivlin koji je čuo ovu priču u mladosti od svoje majke, bio je u Parizu.

Tatjana Jakovljeva još uvek je bila živa, i sa zadovoljstvom je primila svog zemljaka. Dugo su pričali o svemu i svačemu uz čaj i kolače. U tom udobnom domu cveća je bilo svuda – kao počast legendi, bilo mu je neprijatno da pita sedu carsku damu o svojoj romansi iz mladosti: mislio je da je to neprikladno. Ali u jednom trenutku, ipak nije izdržao, pitao je da li je istina to što pričaju da ju je cveće od Majakovskog spasilo tokom rata? Je li to lepa bajka? Da li je moguće da toliko godina ...

- Pijte čaj – rekla je Tatjana – pijte čaj. Žurite li negde?

I u tom trenutku na vratima se čulo zvono... Nikada u svom životu nije video tako raskošan buket, iza kojeg se jedva video isporučilac, buket zlatnih japanskih hrizantema, koje su ličile na klastere sunca. A iza tog ogromnog blistavog buketa čuo se glas isporučioca koji je izgovorio: "Od Majakovskog."

A romantic photograph of a couple holding hands in a grassy field. In the background, a large, leafy tree stands against a soft, overcast sky. The image has a muted, artistic color palette with a slight blue tint. The couple's hands are the central focus, with one person wearing a brown leather watch and the other a colorful beaded bracelet.

POEMA MOJIM LJUBAVIMA

Dr Zorica Petrašinović

POEMA MOJIM LJUBAVIMA

Ljubavni mi stihovi
sačiniše mnoge pesme.
Od ljubavi prve
ređашe se mnoge –
prinčeva na belom konju,
golobradi mladići.

Od nekih ostale su mrve,
druge usahli zdenci
koji tu i tamo teku
i skvase mi zalutale korake.

Neke padoše zauvek sasušene,
mrtve kao i neke godine.
Prebiram i one – zabranjene,
sumanute, pogrešne, ishitrene.
Bivale i ljubavi mladalačke,
treperave, čežnjive i daleke.

Jedne zrele, kao pamuk meke,
druge teške i predodređene
da umru –
što trovaše srce, dušu
i uzimaše ti moć.

Napune te čežnjom i setom,
od dana ti naprave noć,
u svog te pretvore roba.
Neke su opomena –
kao stari putokazi,
kosnu te, ošinu preko lica
nesmotreno li ih nagaziš.

Ima i onih nestašnih,
što traže plave nemire u meni
i na nebu daleke, ustreptale zvezde,
uznemirenu mi diraju čežnju,
vatrene kočije traže da dojezde,
ne bi li mi ugrijale dušu.

Ipak sve moje ljubavi su čiste
poput tople letnje kiše,
bezvremene su,
i nikad, nikad, iste.

A detailed photograph of a damselfly, likely a blue damselfly, perched on a green stem with a brown, dried flower head. The damselfly's body is a vibrant blue, and its wings are transparent with a delicate network of veins. The background is a soft, out-of-focus green, creating a naturalistic setting. The text is overlaid on the lower half of the image.

PRIČA O VILINOM KONJICU

Nepoznat autor

Na dnu starog jezera živela je grupa larvi, koje nisu razumele zbog čega, kada se jedna od njih uzdigne prema dugim stabljikama ljiljana na površinu vode, nikada se više ne vrati da se spusti tamo gde je bila.

Obećale su larve jedna drugoj da će prva sledeća od njih koja izađe na površinu, da se vrati i da ispriča ostalima šta joj se dogodilo.

Ubrzo nakon toga, jedna od ovih larvi oseti neodoljivu želju da se popne na površinu.

Počela je da se penje uz jednu od tankih uspravnih stabljika i kada je konačno izašla, spusti se na đurđevak. Zatim je doživela veličanstvenu transformaciju koja ju je pretvorila u lepog vilinog konjica sa divnim krilima.

Pokušala je da održi obećanje, ali bezuspešno. Leteći sa jednog kraja jezera na drugi, mogla je da vidi svoje prijatelje ispod površine vode. Tada je shvatila čak i da su oni zauzvrat mogli da je vide, ali oni ne bi nikada u ovom blistavom stvorenju prepoznali jednog od svojih bivših kolega – koleginica.

Za nauk: To što posle transformacije, koju nazivamo smrću, ne možemo da vidimo svoje prijatelje ili rođake, niti da komuniciramo sa njima, ne znači da smo jedni za druge prestali da postojimo...

„Smrt nije ništa drugo do promena forme misije na kojoj smo.“

SVETLOST I TAMA

Dr vet.med Vladimir Terzin

1.

Zamisli jedan svet
Pun tame
u kome žive i grom i vatra
bez odsjaja.
U kome svetlost nikada
nije postojala
U kome biće nije imalo senku,
i ne poznaje sebe
U kome oblik nema svoje
značenje i dimenziju.
Svet koji nikada ranije
nisi sreo –
jer nisi poznavao sebe.

2.

Zamisli jedan svet.
Zamisli sebe.
U tebi žive i grom i vatra
bez svesti o sebi
Čini ti se da ta bleđa svetlost
koju daješ ne pripada tebi.
Kao da je došla iz daljina,
iz dubina.
U tom svetu koji protiče,
ti ne vidiš izvor.
Čini ti se da je izvan tebe.
Retko pratiš tok te reke.
I često, suviše često,
ona ponire u dubine.
Misliš bez svog znanja.

3.

Zamisli jedan svet.
Zamisli druge.
Na njihovim licima vidiš
vetrove i kišu.
Rađaju se i umiru. Mnogi.
Tek ponekad pokažu da i u njima
živi neka vatra.
I ti to vidiš.
Oni toga nisu svesni.
Rađaju se i žive.
I prožive,
a ne uspeju da čuju
šum kiše i silni udar groma.
Osim kao odjek.

IMPRESSUM

Izdavač:

Dragan Đurić i Branislav Božović,
Gavrila Principa 43, Beograd
Republika Srbija

Glavni i odgovorni urednik:

Dragan Đurić

WEB adresa:

<http://www.tajnizacin.com>

Dinamika:

Časopis TAJNI ZAČIN izlazi tromesečno

Tehnička priprema:

Bojana Damjanov i Nikola Damjanov

Lektura i korektura:

Branislav Božović

Izrada i održavanje WEB stranice:

Nikola Damjanov

Kontakt

E-mail adresa: tajnizacin@gmail.com

Tel: 063/276262

ISSN (Online): 2812-8184